

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ, ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«Συγκριτική Μελέτη των Πολιτικών Συστημάτων σε Ευρωπαϊκή Ένωση
και Ευρασιατική Οικονομική Ένωση

Ο διαμορφωτικός ρόλος της Υψηλής Στρατηγικής στις διαδικασίες
ολοκλήρωσης»

“A Comparative Study of the European Union’s and the Eurasian
Economic Union’s Political Systems

The formative role of Grand Strategy in the integration processes”

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Αχιλλέας Τιμίνης

Αθήνα, 2022

Τριμελής Επιτροπή

Κωνσταντίνος Λάβδας, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπων)

Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Κωνσταντίνος Υφαντής, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Αχιλλέας Τιμίνης, 2022

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Περιεχόμενα

Περιεχόμενα.....	3
Περίληψη	5
Εισαγωγή	6
1. Θεωρητικό Πλαίσιο	8
1.1.(Νέο) Λειτουργισμός	8
1.2. (Νέο) Φιλελευθερισμός και Φιλελεύθερος Διακυβερνητισμός	9
1.3. Δομικός Ρεαλισμός	11
1.4.Υψηλή Στρατηγική	11
2. Σύγκριση Πολιτικών Συστημάτων Ε.Ε. και ΕΑΕ.....	13
2.1. Νομοθετική Λειτουργία.....	22
2.2. Εκτελεστική Λειτουργία	27
2.3. Δικαστική Λειτουργία.....	32
2.4. Εξωτερικές Σχέσεις.....	37
3. Ολοκλήρωση: Προοπτικές, Ιδιαιτερότητες και Όρια	42
3.1. Οικονομική Ολοκλήρωση.....	42
3.2. Περιφερειακή Ολοκλήρωση και Διακυβέρνηση	45
3.3. Ιδιαιτερότητες και Όρια Ολοκλήρωσης.....	47
3.4. Προοπτικές Ολοκλήρωσης	49
Συμπεράσματα	51
Βιβλιογραφία	54
Ξενόγλωσση.....	54
Ελληνόγλωσση.....	55
Λοιπές πηγές	57

Συντομογραφίες

ΕΑΕ Ευρασιατική Ένωση

ΕΑΟΕ Ευρασιατική Οικονομική Ένωση

ΕΕ Ευρωπαϊκή Ένωση

ΕΚ Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο

ΕΣ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο

ΕΣΣΔ Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών

ΔΕΕ Δικαστήριο Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΚΑΚ Κοινοπολιτεία Ανεξαρτήτων Κρατών

ΚΕΠΠΑ Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας

ΟΣΣ Οργανισμός Συνεργασίας της Σαγκάης

ΟΣΣΑ Οργανισμός Συνθήκης Συλλογικής Ασφάλειας

ΣΕΑΟΕ Συνθήκη για την Ευρασιατική Οικονομική Ένωση

ΣΕΕ Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση

ΣΛΕΕ Συνθήκη για την Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΣΣΑ Συνθήκη Συλλογικής Ασφάλειας

Abbreviations

BRICS Brazil, Russia, India, China, and South Africa

EAEU Eurasian Economic Union

EU European Union

EurAsEC Eurasian Economic Community

GUAM Georgia, Ukraine, Azerbaijan, Moldova

NATO North Atlantic Treaty Organization

Περίληψη

Με την παρούσα εργασία επιχειρείται η σύγκριση των πολιτικών συστημάτων των δύο εξεχόντων οργανισμών που δεσπόζουν στη σύγχρονη επονομαζόμενη «Heartland» του Mackinder (1904), ήτοι την περιοχή της Ευρώπης - Ευρασίας. Η Ευρωπαϊκή Ένωση και η πιο πρόσφατη, υπό συγκρότηση ακόμη, Ευρασιατική Ένωση αποτελούν τους δύο οργανισμούς που ξεχωρίζουν στον ευρωπαϊκό - ευρασιατικό χώρο και προσελκύουν το μεγαλύτερο γεωπολιτικό ενδιαφέρον. Μέσω της σύγκρισης των πολιτικών τους συστημάτων και το θεωρητικό υπόβαθρο της περιφερειακής ολοκλήρωσης προκύπτουν κρίσιμα συμπεράσματα για την πορεία της ολοκλήρωσης που ακολουθούν και επιδιώκουν να ακολουθήσουν στο εγγύς μέλλον συμπεριλαμβανομένων των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών τους αλλά και των ορίων που θέτει η σύγχρονη παγκόσμια πραγματικότητα.

Abstract

The present thesis attempts to compare the political systems of the two predominant organisations in Mackinder's (1904) contemporary so-called "Heartland", i.e., the European - Eurasian region. The European Union (EU) and the more recent Eurasian (Economic) Union (EAEU), which is still being formed, are the two organisations that stand out in the European - Eurasian area and attract the most geopolitical interest. Through the comparison of their political systems and the theoretical background of regional integration, crucial conclusions emerge about the path of integration they are following and seek to pursue in the near future, including their particular characteristics and the limitations set by the contemporary global reality.

Εισαγωγή

Μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και την επακόλουθη κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης (ΕΣΣΔ) έρχεται και το τέλος του γνωστού έως τότε διπολικού συστήματος. Νέοι οργανισμοί και δυνάμεις αναδύονται και προστίθενται στις ήδη υπάρχουσες συνθέσεις που αποκτούν ολοένα και μεγαλύτερη ισχύ με στόχο τη διαπεριφερειακή ολοκλήρωση.

Στη νέα παγκόσμια σκακιέρα η ήδη υπάρχουσα Ευρωπαϊκή Ένωση επιδιώκει να εμβαθύνει την ολοκλήρωσή της υιοθετώντας κοινές πολιτικές για όλα τα συμμετέχοντα κράτη – μέλη, καθώς και να επεκταθεί μέσω της ήπιας δύναμης της στα νεοσύστατα κράτη που προέκυψαν από τη διάλυση της ΕΣΣΔ. Η λειτουργιστική προσέγγιση της Ε.Ε. εξελίσσεται και η Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΣΕΕ), το 1992, ή η Συνθήκη του Μάαστριχτ, όπως έμεινε γνωστή, έφερε καθοριστικές αλλαγές για την αύξηση της ισχύος της. Μεταξύ άλλων, θεσπίζεται η διαδικασία της συναπόφασης και θεμελιώνεται η Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας (ΚΕΠΠΑ) ως νέος «πυλώνας συνεργασίας» που φέρει το μήνυμα πως η Ευρωπαϊκή Ένωση «πρέπει να κατοχυρώσει την ταυτότητά της στην διεθνή σκηνή» (άρθρο Β) (Κοπά, 2016: 51). Η Συνθήκη της Λισαβόνας που ακολουθεί δυο περίπου δεκαετίες αργότερα (2007), επιτυγχάνει την περαιτέρω εμβάθυνση και βελτιώνει τη συνεργασία των κρατών μελών σε πληθώρα τομέων πολιτικής. Μεταξύ των δύο αυτών σημαντικών διαρθρωτικών συνθηκών για την Ευρωπαϊκή Ένωση, το 2004, πραγματοποιήθηκε η μεγαλύτερη επέκταση της Ε.Ε. με την ένταξη δέκα νέων κρατών-μελών στους κόλπους της με την πλειοψηφία αυτών να αποτελούν είτε πρώην σοβιετικά κράτη είτε κράτη με βαθιά σοβιετική επιρροή. Κατά την πρώτη δεκαετία του 21^{ου} αιώνα η Ευρωπαϊκή Ένωση δείχνει να κυριαρχεί στον αγώνα αύξησης της επιρροής της στην ευρωπαϊκή ήπειρο με ολοκληρωμένο πολιτικό σύστημα, συντονισμένες στρατηγικές, λειτουργική τελωνειακή ένωση και ενιαία αγορά.

Στην άλλη πλευρά του Καυκάσου, η Ρωσία καλείται να ανασχηματιστεί και να βρει τρόπο να διατηρήσει τη σφαίρα επιρροής της στην περιοχή της Ευρασίας. Η Κοινοπολιτεία Ανεξαρτήτων Κρατών (ΚΑΚ) αποτελεί το πρώτο σημαντικό βήμα προς αυτή την κατεύθυνση. Ως αμυντική συνεπαγωγή της ΚΑΚ, συνομολογείται μεταξύ της Ρωσίας, του Καζακστάν, της Αρμενίας, της Κιργιζίας, του Τατζικιστάν

και του Ουζμπεκιστάν η Συνθήκη Συλλογικής Ασφάλειας (ΣΣΑ), το 1992, χρονιά που συμπίπτει με τη σύναψη της προαναφερθείσας Συνθήκης του Μάαστριχτ. Απότοκος της ΣΣΑ είναι ο Οργανισμός της Συνθήκης Συλλογικής Ασφάλειας (ΟΣΣΑ), δέκα χρόνια αργότερα, μια διακυβερνητική στρατιωτική συμμαχία που αποσκοπεί στη διασφάλιση της περιφερειακής σταθερότητας και της ειρήνης μέσω της συνεργασίας των κρατών – μελών. Το ευρασιατικό ενωσιακό εγχείρημα λαμβάνει υπόσταση με την έλευση του 21^{ου} αιώνα και δημιουργείται η Ευρασιατική Οικονομική Κοινότητα (EurAsEC) μεταξύ Ρωσίας, Καζακστάν, Κιργιζίας, Λευκορωσίας και Τατζικιστάν¹, μετουσιώνοντας το όραμα του Καζάκου Προέδρου Ναζερμπάγιεφ και τις πρακτικές ενός ανδρός, του Ρώσου Πρόεδρου Πούτιν.

Στην παρούσα εργασία θα εξεταστούν συγκριτικά οι δύο παραπάνω οργανισμοί σε Ευρώπη και Ευρασία ως προς τα πολιτικά τους συστήματα και τις πολιτικές που επιλέγουν να ακολουθήσουν αποσκοπώντας στην επίτευξη της ολοκλήρωσης και της εφαρμογής της υψηλής στρατηγικής τους. Η ιστορία, η δομή, οι βασικές πολιτικές που υιοθετήθηκαν στα πλαίσια των παραπάνω οργανισμών, η πορεία προς την ολοκλήρωση και τα εργαλεία που διαθέτουν για την επίτευξη των στόχων τους, παρουσιάζουν αρκετά κοινά στοιχεία αλλά και σημαντικές διαφορές, προσδίδοντας ιδιαίτερο ενδιαφέρον στην μεταξύ τους σύγκριση.

Ακολουθώντας τη μεθοδολογική προσέγγιση της συγκριτικής πολιτικής ανάλυσης, σε πολλαπλά επίπεδα, θα αναλυθούν οι σύνθετες και συνθετικές τους πολιτικές και στη συνέχεια θα εξεταστεί το αν και κατά πόσο λειτουργούν ως οι βασικοί πυλώνες σχεδίασης, ανάπτυξης και εφαρμογής της υψηλής στρατηγικής των κρατών-μελών (ή των κυριότερων εξ αυτών) που τις συγκροτούν.

Ως εφελκυστήριό της έρευνας λαμβάνονται, εν μέσω μιας σύντομης ιστορικής ανασκόπησης, οι λόγοι ύπαρξης των δύο οργανισμών και τα θεσμικά τους στοιχεία καθώς και τα στάδια της ολοκλήρωσής τους. Στη συνέχεια πραγματοποιείται μία προσπάθεια σύνθεσης και εμπλαισίωσης των δύο αυτών Ενώσεων στις θεωρίες των διεθνών σχέσεων, στις θεωρίες ολοκλήρωσης και της υψηλής στρατηγικής. Η κύρια ανάλυση χωρίζεται σε τέσσερα επίπεδα. Η ανάλυση θα ξεκινήσει σε επίπεδο νομοθετικής πολιτικής ώστε να εξευρεθεί η βάση νομιμοποίησής τους και τα βασικά όργανα που (συν)επιτελούν το νομοθετικό έργο. Σε επόμενα επίπεδα ανάλυσης θα

¹ Το Ουζμπεκιστάν έγινε μέλος της EurAsEC το 2005 και απέσυρε τη συμμετοχή του το 2008

εξεταστούν οι εκτελεστικές τους πολιτικές σε αντιστοιχία με τα αρμόδια εκτελεστικά όργανα του εκάστοτε οργανισμού, υπεύθυνα για την εφαρμογή των πολιτικών σε ένα σύστημα εισροών και εκροών καθώς και οι ελεγκτικές/δικαστικές πολιτικές, που αποτελούν απαραίτητα στοιχεία για την εύρυθμη λειτουργία των υπό εξέταση οργανισμών.

Στη συνέχεια, ιδιαίτερη μνεία θα δοθεί στην ανάλυση και σύγκριση της εξωτερικής τους πολιτικής ως κυρίαρχης εκροής του πολιτικού τους συστήματος. Εξάλλου η διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής είναι στενά συνυφασμένη με την χάραξη της υψηλής στρατηγικής που επιδιώκουν να εκπληρώσουν. Η σύγκριση των δύο οργανισμών θα επεκταθεί και σε επίπεδο προοπτικών ολοκλήρωσης, δεδομένης της διαφοροποίησής τους κατά τις τελευταίες δεκαετίες. Με βάση το θεσμικό τους υπόβαθρο και των προοπτικών τους θα εντοπιστούν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά στις διαδικασίες ολοκλήρωσης και τα όρια που τίθενται στην εφαρμογή της υψηλής στρατηγικής τους λόγω την σύγχρονων εξελίξεων και της παγκόσμιας ανακατανομής δυνάμεων.

1. Θεωρητικό Πλαίσιο

1.1.(Νέο) Λειτουργισμός

Οι υποστηρικτές του λειτουργισμού θεωρούν την κοινωνία ως ένα σύστημα που στηρίζεται στη συναίνεση των μελών του ως προς τις κοινές πεποιθήσεις και αξίες, και δίνει έμφαση στην τάξη, τη σταθερότητα και στο σύστημα κανόνων. Η περιφερειακή ενοποίηση σε συγκεκριμένους τομείς αποτελεί ένα εργαλείο ανάδειξης των κοινών συμφερόντων. Το πλαίσιο της ενοποίησης δεν πρέπει να είναι προσχεδιασμένο αλλά να εξελίσσεται ανά τομέα ή ανά λειτουργία. Όπως υποστήριξε ο D. Mitrany, μέσω της διασύνδεσης «λειτουργικών υπηρεσιών» και θεσμών, αμβλύνονται οι ανισότητες μεταξύ των κρατών, συντελώντας στην «κοινωνική μεταρρύθμιση», τον εκδημοκρατισμό και την ενίσχυση της διεθνούς σταθερότητας (Μαργαρίτου 2020: 14).

Ο νεο-λειτουργισμός, όπως σκιαγραφήθηκε από τον Ernst Haas στα μέσα της δεκαετίας του 1950, θα επιδίωκε να παρέχει ολοκλήρωση χωρίς να υποχρεώνει τις χώρες να ενσωματωθούν εις βάθος ή βεβιασμένα (Dunn, 2012).

Ο νεο-λειτουργισμός συνδέεται γενικά με τους πολιτικούς και οικονομικούς στόχους, καθώς και με τις στρατηγικές ολοκλήρωσης, με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα αυτό των ιδρυτών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα (1951). Ο Jean Monnet, ένας από τους κύριους αρχιτέκτονες της ευρωπαϊκής ενοποίησης, πίστευε ότι η επίτευξη ολοκλήρωσης σε έναν τομέα της κοινής πολιτικής μεταξύ κυρίαρχων κρατών, θα οδηγούσε τελικά σε «εκχείλιση» σε άλλους τομείς πολιτικής (Dunn, 2012). Αυτό θα οδηγούσε στη συνέχεια σε ολοκλήρωση σε αυτούς τους τομείς πολιτικής και, στη συνέχεια, σε μεγαλύτερη «εκχείλιση», το λεγόμενο «spill-over effect».

Οι «εκχειλίσεις», παρότι είναι οι φυσικές συνέπειες της ενοποίησης συγκεκριμένων διεθνών τομέων πολιτικής, δημιουργούν την ανάγκη για περαιτέρω εναρμόνιση των πολιτικών. Ενώ η συνεχής μετάβαση από την εθνική στην υπερεθνική αυτονομία αποσκοπεί γενικά από τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής στις επιμέρους χώρες στην προώθηση των δικών τους εθνικών συμφερόντων, η μεταφορά της εξουσίας στην Ε.Ε. τείνει προς μια ολοκλήρωση που είναι προς το συμφέρον της Ευρώπης στο σύνολό της. Αυτό σημαίνει ότι η ολοκλήρωση είναι, σε όλα εκτός από τη θεωρία, μη αναστρέψιμη.

Η μέθοδος της «εκχείλισης» επί πλήθους πολιτικών, οδηγεί επομένως στην πολιτική συνεργασία και ολοκλήρωση, υπό τη βασική προϋπόθεση ύπαρξης κοινοβουλευτικής δημοκρατίας. Η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση αποτελεί το πλέον χαρακτηριστικό παράδειγμα, ιδιαίτερα κατά την πρώτη δεκαετία ύπαρξής της. Κατά την είσοδο στη δεκαετία του 1960, ενισχύονται τα διακυβερνητικά στοιχεία στην ΕΟΚ και η θεωρία του νεολειτουργισμού αποτυγχάνει να ερμηνεύσει την εν λόγω επιβράδυνση ενώ παράλληλα εμφανίζονται θεωρίες που αμφισβητούν την μέθοδο της «εκχείλισης».

1.2. (Νέο) Φιλελευθερισμός και Φιλελεύθερος Διακυβερνητισμός

Μετά το τέλος των παγκοσμίων πολέμων και αργότερα του Ψυχρού Πολέμου, ο Φιλελευθερισμός αποτέλεσε το κυρίαρχο ιδεολογικό ρεύμα αποφυγής αντιπαραθέσεων στο διεθνές σύστημα. Η «Καντιανή Ειρήνη» όπως διατυπώθηκε από τον Im. Kant, λειτούργησε ως βάση για τη δημιουργία μιας φιλελεύθερης διεθνούς πολιτείας, με πίστη στις αρχές της δημοκρατίας και της οικονομικής αλληλεξάρτησης. Η ίδρυση

διεθνών οργανισμών που αποσκοπούν στην εξάπλωση των προαναφερθέντων φιλελεύθερων αξιών και διαδικασιών πετυχαίνει την εγκαθίδρυση της ειρήνης και της συλλογικής ασφάλειας (Μαργαρίτου, 2015: 10).

Έτι περαιτέρω, από τη σκοπιά του νεοφιλελευθερισμού, η συνεργασία και η συνύπαρξη των κρατών εντός των διεθνών οργανισμών δύναται να αποδώσει πρόσθετα και διαρκή οφέλη για το σύνολο των συμμετεχόντων. Η ανοιχτή αγορά και η επιδίωξη διεύρυνσής της, σύμφωνα με τη νεοφιλελεύθερη θεώρηση των οικονομικών σχέσεων, ενισχύουν τη συνεργασία και την τάση δημιουργίας θεσμών που να την πλαισιώνουν. Τα οικονομικά συμφέροντα των κρατών-μελών ωθούν τα κράτη σε συνεργασία και με αυτό τον τρόπο επιτυγχάνεται σταδιακά η ολοκλήρωση. Σημαντικό ρόλο για τη σωστή λειτουργία των θεσμών διαδραματίζουν οι διαπραγματεύσεις μεταξύ των μελών με στόχο την αμοιβαία ωφέλεια ακόμη και εν μέσω αμφότερων παραχωρήσεων.

Η πίστη στον αντίκτυπο των διαπραγματεύσεων μεταξύ των κρατών, οδήγησε τον Moravcsik να διατυπώσει μία άλλη θεωρία ολοκλήρωσης που την ονομάζει «φιλελεύθερο διακυβερνητισμό» (Moravcsik, 1993). Σύμφωνα με την θεωρία του, οι εθνικές κυβερνήσεις τείνουν να προωθούν τα οικονομικά τους συμφέροντα μέσω της ευρωπαϊκής πλατφόρμας λήψης αποφάσεων και να συμβάλλουν με αυτό τον τρόπο στη δημιουργία ευρωπαϊκών πολιτικών. Βάσει αυτής της προσέγγισης, ο Moravcsik καταρρίπτει την μέθοδο της «εκχείλισης» υποστηρίζοντας πως η ολοκλήρωση αποτελεί προϊόν των αποφάσεων των κυβερνήσεων των κρατών-μελών. Οι διαπραγματεύσεις, σε ένα πλαίσιο ανταγωνισμού, μεταξύ των κρατών-μελών για τη φύση αυτών των πολιτικών, τις τυχόν αναθεωρήσεις και την πραγμάτωση της συμφωνίας, προσδίδουν έντονο διακυβερνητικό χαρακτήρα στην πορεία της ολοκλήρωσης και περιορίζουν τη συμβολή των υπερεθνικών θεσμών στο τελικό αποτέλεσμα.

1.3. Δομικός Ρεαλισμός

Η θεωρία του Δομικού Ρεαλισμού είναι χρήσιμη για να ερμηνεύσει την στρατηγική της Ρωσίας στα πλαίσια της ευρασιατικής ολοκλήρωσης. Όπως χαρακτηριστικά υποστήριξε ο H. Morgenthau, «η πολιτική διαλαμβάνεται ως ο – αδιάκοπος – αγώνας για ισχύ και μονομερές προβάδισμα». Κατ' επέκταση, η οποιασδήποτε φύσης διεύρυνση της επιρροής ενός κράτους στη σύγχρονη διεθνή οργάνωση συνεπάγεται την αύξηση της ισχύος του (Μαργαρίτου, 2015: 25).

Ο Waltz (2011), κύριος εκπρόσωπος του δομικού ρεαλισμού, υποστηρίζει πως το διεθνές σύστημα βασίζεται σε οργανωτικές «αδιόρατες» δομές. Μέσω αυτών των δομών, οι κύριοι δρώντες/ κράτη είναι ικανοί/ά να επηρεάσουν το διεθνές σύστημα, ενώ άλλα κράτη, αποκτούν αυτή την ικανότητα μέσω της αλληλεπίδρασης με κύριους δρώντες (Waltz, 2011: 218 – 219). Παραδείγματα δομών που αποκρυσταλλώνουν τη θεωρία του Waltz είναι και ο ΟΣΣΑ και η Ευρασιατική Ένωση (ΕΑΕ), με τη Ρωσία να κατέχει τη θέση του οδηγού. Οι παραπάνω δομές, αποτελούν τους οργανισμούς – εργαλεία της Μόσχας για να θεσμοθετήσει τη συνεργασία της με τα πρώην Σοβιετικά κράτη του ευρασιατικού χώρου, να διανοίξει προοπτικές για ευρύτερες συμμαχίες, να εδραιώσει τον κυρίαρχο της ρόλο στην περιφέρεια και να αντιταχθεί στην πρωτοκαθεδρία των Η.Π.Α εντός του «άναρχου» διεθνούς συστήματος.

1.4. Υψηλή Στρατηγική

Έχοντας αναλύσει κάποιες από τις βασικότερες θεωρίες ολοκλήρωσης που θα χρησιμεύσουν στην ανάλυση που θα ακολουθήσει, είναι καίριας σημασίας η εκ των προτέρων εμπλαίσίωσή τους στο πεδίο της Υψηλής Στρατηγικής.

Σύμφωνα με τον Μαργαρίτου (2020), η Υψηλή Στρατηγική είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την ολοκλήρωση και πιο συγκεκριμένα αποτελεί υποσύνολό της. Η ολοκλήρωση αποτελεί ένα πεδίο εφαρμογής της Υψηλής Στρατηγικής ενός κράτους ή μιας ομάδας κρατών που αποσκοπεί στην ενίσχυση της θέσης του στο περιφερειακό (ή και διεθνές) επίπεδο μέσω της δημιουργίας διεθνών σχηματισμών. Αυτό συμβαίνει διότι, το πλέγμα των συνεργασιακών διεθνών σχέσεων μπορεί από τη μία να δημιουργεί οφέλη για το σύνολο των συμμετεχόντων, όμως παράλληλα ενδέχεται να

δημιουργεί το κατάλληλο περιβάλλον για την επιδίωξη συμφερόντων των ισχυρότερων εξ αυτών δυνάμεων και ένα γόνιμο έδαφος για τη διοχέτευση και εξυπηρέτηση των συμφερόντων τους (Παπασωτηρίου, 2011).

Εκτός της παραδοσιακής στρατιωτικής ισχύος και στρατηγικής η Υψηλή Στρατηγική εμπεριέχεται και σε οικονομικές στρατηγικές ή σε στρατηγικές εξάπλωσης πανανθρώπινων αξιώσεων και δημιουργίας συστήματος αξιών (Παπασωτηρίου, 2011).

Η Ευρωπαϊκή Ένωση βασίστηκε στη δημιουργία ενός συστήματος αξιών με δημοκρατικό πυρήνα. Η έμφαση στις αρχές της δημοκρατίας καταδεικνύεται και στην ίδια την πολιτική ένταξης νέων κρατών – μελών στους κόλπους της. Ένα από τα «κριτήρια της Κοπεγχάγης», όπως έμειναν γνωστά, είναι η δημοκρατική λειτουργία του πολιτικού συστήματος του υποψήφιου κράτους – μέλους καθώς και ο γενικότερος σεβασμός στις δημοκρατικές αρχές. Εάν δεν πληροί το συγκεκριμένο κριτήριο, η ένταξη του εν λόγω κράτους θα παραμείνει σε καθεστώς υποψηφίου έως ότου βελτιώσει τις επιδόσεις του στους δημοκρατικούς δείκτες.

Με αυτό τον τρόπο, η Ευρωπαϊκή Ένωση κατόρθωσε να δημιουργήσει ένα σύστημα κρατών με κεντρικό άξονα τα δημοκρατικά ιδεώδη, που συνθέτει και την ισχύ της στο διεθνές στερέωμα. Η ήπια ισχύς της Ε.Ε. πηγάζει από τις αξίες που την συνέθεσαν και ως επιτυχημένο πλέον παράδειγμα – πρότυπο επιδιώκει να προβάλλει αυτή την ισχύ και σε άλλες περιοχές του πλανήτη. Η διάδοση των αξιών της Ε.Ε. αποτελεί και την κύρια στρατηγική πυξίδα της. Στόχος της είναι να προσελκύσει και άλλα κράτη σε εν δυνάμει συμμαχίες, στρατηγικού ή οικονομικού τύπου και να τα εντάξει σε ένα σύστημα κρατών που διαμοιράζονται κοινές αξίες.

Όσον αφορά στην ευρωπαϊκή στρατιωτική στρατηγική, είναι σημαντικό να τονιστεί η αμυντική εξάρτηση της Ε.Ε. από το ΝΑΤΟ. Η ευρωατλαντική συνιστώσα στο στρατιωτικό σκέλος προσδίδει και ένα ακόμη χαρακτηριστικό στην ευρωπαϊκή Υψηλή Στρατηγική καθώς ανέκαθεν λειτουργούσε ως φορέας ανάσχεσης της Σοβιετικής απειλής. Οι Η.Π.Α. άλλωστε επέτρεψαν και υποστήριξαν την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση για αυτόν τον λόγο. Η στρατηγική ανάσχεσης συνιστά στην χρήση ή στην απειλή χρήσης ένοπλης βίας για να αποτρέψει μία ενδεχόμενη επίθεση (Παπασωτηρίου, 2011). Η στρατηγική αυτή υιοθετήθηκε από τις Η.Π.Α. χρησιμοποιώντας την ευρωπαϊκή ήπειρο ως πεδίο δράσης. Από πλευράς Ε.Ε. η

στρατηγική ανάσχεσης δεν συμπεριέλαβε τη χρήση βίας ούτε την απειλή αυτής. Ωστόσο, βασισμένη στην ήπια ισχύ της κατόρθωσε με απαράμιλλη επιτυχία να εντάξει στους κόλπους της πρώην σοβιετικά κράτη.

Από την άλλη, η στρατηγική της Μόσχας είναι εναρμονισμένη με τις επιταγές του ρεαλισμού και επιδιώκει, αξιοποιώντας της πόρους της, να αυξήσει την ισχύ της χώρας, τόσο εντός της ευρασιατικής διαπεριφέρειας όσο και στο διεθνές σύστημα, βάσει του διεθνούς καταμερισμού ισχύος. Η υψηλή στρατηγική της σύγχρονης Ρωσίας στοχεύει στον ανταγωνισμό των υπολοίπων δυνάμεων της Ευρασίας μέσω της ευρασιατικής ολοκλήρωσης, η οποία λειτουργεί ανασχετικά απέναντι στη διατλαντική συνεργασία και την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Κεντρικός πυλώνας της ευρασιατικής ολοκλήρωσης είναι και ο τομέας της άμυνας και ασφάλειας διαμέσου της στρατιωτικής συνεργασίας των κρατών – μελών. Στόχος του ευρασιατικού εγχειρήματος είναι η δημιουργία ενός «στρατηγικού δακτυλίου ασφαλείας», που θα αποτρέψει τη βαθύτερη επέκταση της ευρωατλαντικής ισχύος και επιρροής προς τον κεντρικό και ανατολικό ευρασιατικό γεωγραφικό χώρο.

2. Σύγκριση Πολιτικών Συστημάτων Ε.Ε. και ΕΑΕ

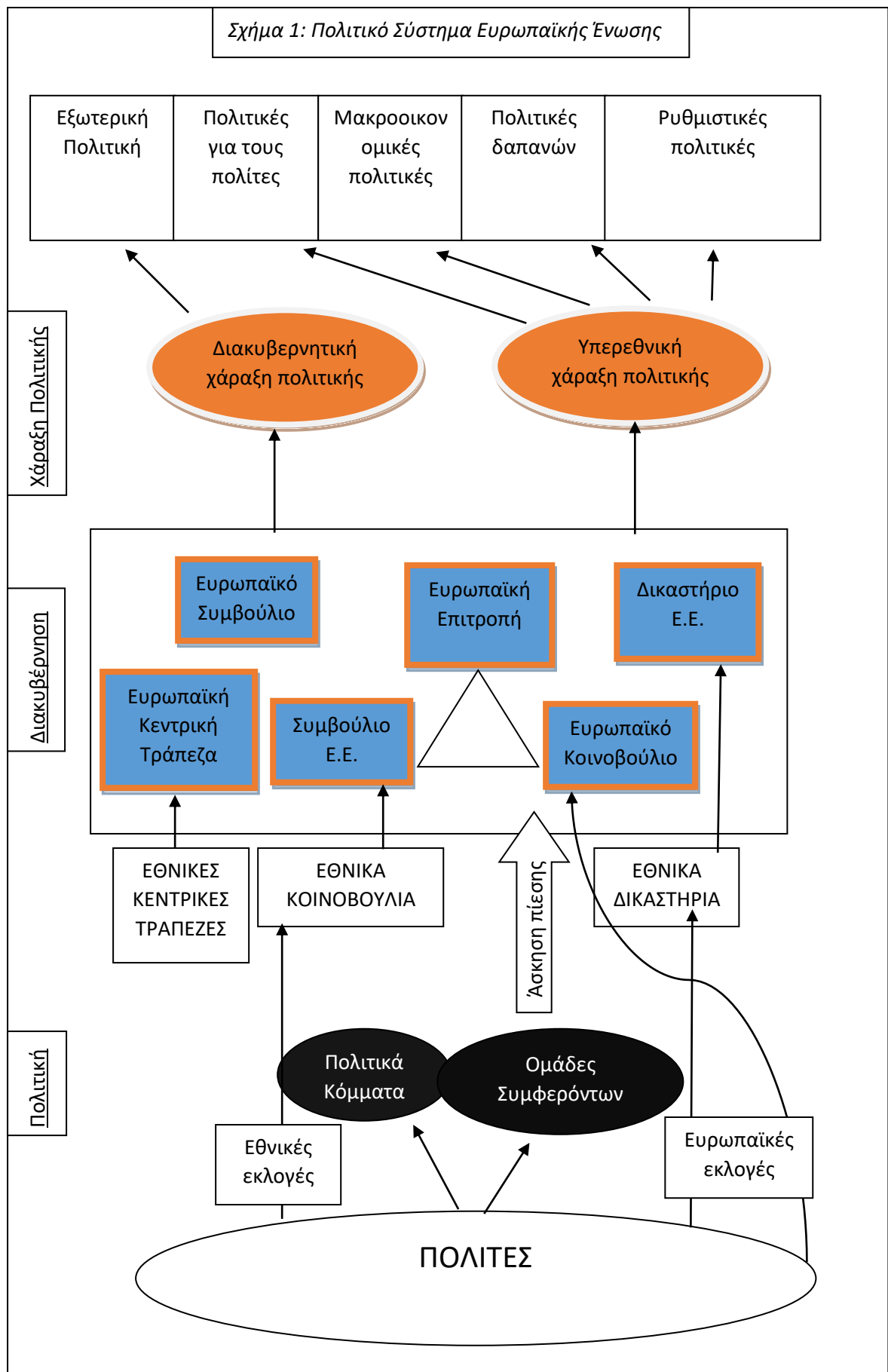
Χάρη στη θεωρία και στις διαδικασίες ολοκλήρωσης που εξετάστηκαν παραπάνω, είναι δυνατή η σύγκριση δύο ιδιαίτερων πολιτικών συστημάτων τα οποία έχουν αναπτυχθεί εντός δύο διεθνών οργανισμών. Στο πλαίσιο των δύο οργανισμών τα κράτη επιλέγουν να θυσιάσουν ένα μέρος της εξουσίας των εθνικών κυβερνήσεων στο βωμό της συνεργασίας (Rosamond, 2004). Για να επιτευχθεί η ολοκλήρωση, τα κράτη οφείλουν να προβούν σε ένα μετασχηματισμό των καθιερωμένων προτύπων πολιτικής εξουσίας και να αναπτύξουν υπερεθνικές δομές και ένα νέο μοντέλο υπεράνω του έθνους – κράτους. Οι νέοι πολιτικοί θεσμοί επωμίζονται τον έλεγχο των διαδικασιών και λειτουργούν ως εγγυητές της στενότερης συνεργασίας των κρατών – μελών.

Η συναίνεση των εθνικών κυβερνήσεων στη δημιουργία υπερεθνικών κεντρικών θεσμών αποτελεί την πεμπτουσία της έννοιας της ολοκλήρωσης, η οποία με τη σειρά της ευθύνεται για τη δημιουργία νέων πολιτικών συστημάτων. Ο Michael Hodges εύστοχα επισημαίνει πως η έννοια της ολοκλήρωσης έγκειται στη «σύσταση νέων

πολιτικών συστημάτων από πρότερον διακριτά πολιτικά συστήματα» (Rosamond, 2004: 18).

Συνεπώς, αμφότερες η Ε.Ε. και η ΕΑΕ πρέπει να γίνουν αντιληπτές ως ξεχωριστά πολιτικά συστήματα και να εξετάζονται ως τέτοια. Σαφώς η κινητήρια δύναμη τους παραμένουν τα κράτη που τις συνθέτουν ενώ οι διαφορές που παρατηρούνται στη φύση των πολιτικών συστημάτων των κρατών – μελών επηρεάζουν άλλοτε άμεσα και άλλοτε έμμεσα τα πολιτικά συστήματα των ίδιων των οργανισμών.

Παρακάτω παρατίθενται δύο σχήματα (βλ. Σχήμα 1 & Σχήμα 2) τα οποία καταδεικνύουν τη νομιμοποιητική βάση των δύο οργανισμών, τη θεσμική δομή τους και τη χάραξη των πολιτικών που επιτελούν.

Σεβόμενο τις αρχές της δημοκρατίας το πολιτικό σύστημα της Ε.Ε. τοποθετεί στη βάση του τους πολίτες των 27 κρατών – μελών της Ε.Ε. Οι πιο πολιτικά δραστήριες μερίδες πολιτών εμπλέκονται στο ευρωπαϊκό πολιτικό σύστημα μέσω της συμμετοχής τους στα εγχώρια πολιτικά κόμματα και σε ομάδες συμφερόντων που ασκούν πίεση στα συνθετικά όργανα του ευρωπαϊκού οικοδομήματος. Εκτός αυτού του υποσυνόλου πολιτών, οι πολίτες της Ε.Ε. έχουν τη δυνατότητα να συμμετέχουν ενεργά εν τω συνόλω τους μέσω των εθνικών και των ευρωπαϊκών εκλογών. Κατά τις πρώτες, οι πολίτες εκλέγουν τα μέλη των εθνικών κοινοβουλίων τους από το οποία προκύπτει ο σχηματισμός των εθνικών κυβερνήσεων, οι οποίες εκπροσωπούνται στο Συμβούλιο της Ε.Ε. (Hix, 2009). Η πιο αξιοσημείωτη ιδιαιτερότητα του πολιτικού συστήματος της Ε.Ε. έγκειται στη συμμετοχή των πολιτών σε ευρωπαϊκές εκλογές, κάθε πέντε χρόνια. Οι ευρωπαίοι πολίτες ασκώντας το εκλογικό τους δικαίωμα, έχουν την δυνατότητα να εκλέγουν απευθείας² τους εκπροσώπους τους στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, διασφαλίζοντας και ενισχύοντας τον δημοκρατικό άξονα του ευρωπαϊκού πολιτικού συστήματος.

Σε επίπεδο διακυβέρνησης τρία βασικά όργανα επιτελούν το έργο της νομοθετικής και εκτελεστικής εξουσίας. Το τρίγωνο Ευρωπαϊκή Επιτροπή - Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο - Συμβούλιο της Ε.Ε. (βλ. Σχήμα 1) ξεχωρίζει στον πυρήνα της ευρωπαϊκής διακυβέρνησης, με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή να βρίσκεται στην κορυφή ως εγγυητής της εφαρμογής των Συνθηκών της Ε.Ε. και ως αφέτης της νομοθετικής διαδικασίας καθώς χαίρει του αποκλειστικού δικαιώματος να προτείνει έναν νέο νόμο. Στη νομοθετική διαδικασία εμπλέκονται τα άλλα δύο αντιπροσωπευτικά όργανα του τριγώνου, τα οποία προκύπτουν άμεσα και έμμεσα από τη συμμετοχή των πολιτών, όπως αναφέρθηκε προηγούμενως. Το Συμβούλιο μαζί με την Επιτροπή ηγούνται της εκτελεστικής εξουσίας. Οι λεπτομέρειες των διαδικασιών που ακολουθούνται καθώς και η σύνθεση των θεσμών θα εξεταστούν παρακάτω.

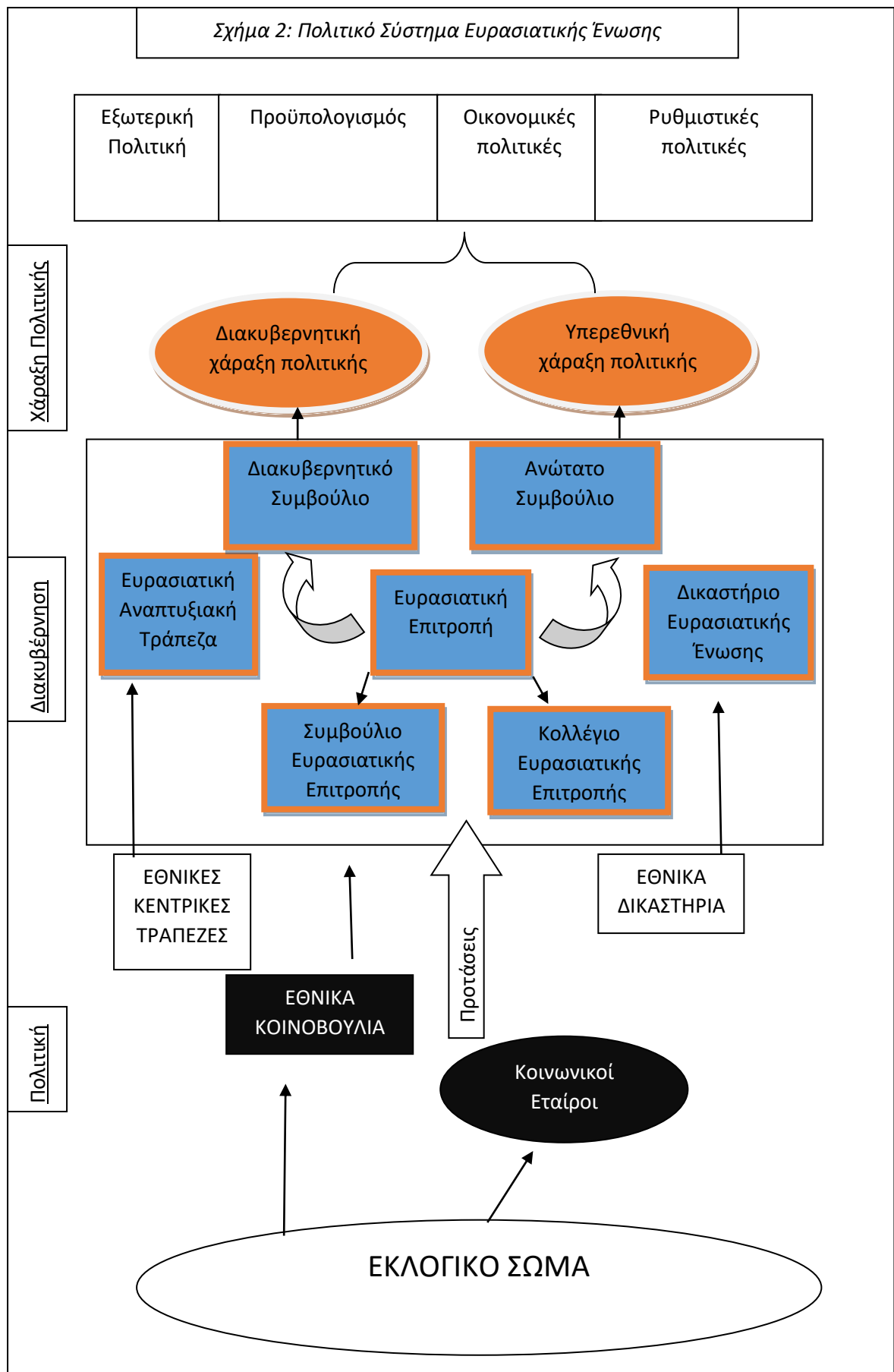
Το σύστημα διακυβέρνησης συμπληρώνουν η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, ως ανεξάρτητη νομισματική αρχή και το Δικαστήριο της Ε.Ε., ως ύψιστη δικαστική αρχή. Τα δύο όργανα είναι άρρηκτα συνδεδεμένα με τα αντίστοιχα εθνικά όργανα των κρατών – μελών, ήτοι τις εθνικές κεντρικές τράπεζες και τα εθνικά δικαστήρια.

²Οι πρώτες άμεσες εκλογές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου διενεργούνται το 1979: https://www.europarl.europa.eu/unitedkingdom/en/eucitizenscorner/european_elections/previous_election_results/7-june-1979.html

Προχωρώντας στο επίπεδο πολιτικών, τα προαναφερθέντα όργανα συνεργάζονται με στόχο την παραγωγή πολιτικών διαφόρων τύπων. Άλλες πολιτικές αποσκοπούν στη διασφάλιση της βιωσιμότητας του οργανισμού (π.χ. πολιτικές δαπανών και μακροοικονομικές πολιτικές) ενώ άλλες στοχεύουν στους ίδιους τους πολίτες για την προστασία των δικαιωμάτων τους εντός της Ένωσης. Επομένως, είναι αξιοσημείωτη η ανάδραση που παρατηρείται στο ευρωπαϊκό πολιτικό σύστημα. Οι ίδιοι οι πολίτες που τοποθετούνται στη βάση του συστήματος καρπώνονται οφέλη από τις παραγόμενες πολιτικές που εκρέουν. Αν και το σχήμα είναι στατικό, εντούτοις η λειτουργία του συστήματος πρέπει να λογίζεται ως δυναμική. Ακρογωνιαίος λίθος στην ανάδραση του πολιτικού συστήματος είναι η κοινή γνώμη, η οποία απορρέει από τους πολίτες και τις ομάδες συμφερόντων, λαμβάνεται υπόψη από τους θεσμούς διακυβέρνησης και παρεισφρύει στις πολιτικές που παράγονται από το σύστημα για να επιστρέψει στη βάση των πολιτών.

Μία επιπλέον διάκριση, εμφανής στο Σχήμα 1, είναι αυτή μεταξύ διακυβερνητικής και υπερεθνικής χάραξης πολιτικής. Βάσει της φιλελεύθερης θεώρησης, ο υπερεθνικός χαρακτήρας της ενωσιακής πολιτικής αποκρυσταλλώνεται στις πολιτικές που ρυθμίζουν τη λειτουργία του και εξασφαλίζουν τη συνέχειά του. Ρυθμιστικές και οικονομικές πολιτικές ανήκουν σε αυτή την κατηγορία, όπου η Επιτροπή διαδραματίζει τον ρόλο του εκτελεστικού οργάνου και τα άλλα δύο σώματα του τριγώνου ασκούν τη νομοθετική λειτουργία. Η νομοθεσία που προκύπτει έχει άμεσο και δεσμευτικό χαρακτήρα για τα κράτη - μέλη, καθώς υπερισχύει του εκάστοτε εθνικού δικαίου με το Δικαστήριο της Ε.Ε. να διαθέτει πλήρεις εξουσίες δικαστικού ελέγχου και επιδίκασης (Hix, 2009).

Η διακυβερνητική χάραξη πολιτικής απαντάται κατά κόρον στην εξωτερική πολιτική, προδίδοντας την απροθυμία των κρατών – μελών της Ε.Ε. να παραδώσουν την εθνική κυριαρχία της εξωτερικής πολιτικής σε μία υπερεθνική δομή. Το Συμβούλιο της Ε.Ε. έχει τον σχεδόν πλήρη έλεγχο τόσο της εκτελεστικής όσο και της νομοθετικής λειτουργίας, με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο να περιορίζεται σε δευτερεύοντα διαβουλευτικό ρόλο και το Δικαστήριο να δέχεται επίσης περιορισμούς στη δικαιοδοσία του (Hix, 2009).

Στο Σχήμα 2 απεικονίζεται το αντίστοιχο πολιτικό σύστημα της Ευρασιατικής Ένωσης. Πρόκειται για ένα ακόμη πολυεπίπεδο ενωσιακό εγχείρημα με μακροχρόνια στόχευση στη βαθύτερη οικονομική και πολιτική ολοκλήρωση, πιστό στην αρχή της διάκρισης των εξουσιών και της κατανομής της διακυβέρνησης σε αλληλεπιδρώντα επίπεδα. Ως μεταγενέστερη της Ε.Ε., πολλά από τα θεσμικά χαρακτηριστικά της ΕΑΕ βασίστηκαν στο ευρωπαϊκό μοντέλο. Εντούτοις, ήδη με μία πρώτη ματιά παρατηρούνται ορισμένες βασικές διαφορές μεταξύ των δύο συστημάτων, οι οποίες αποτελούν απόρροια των διαφορών των πολιτικών συστημάτων των κρατών – μελών που τα συνθέτουν.

Ως βάση του πολιτικού συστήματος θα ήταν αδόκιμο να τοποθετηθούν συνολικά οι πολίτες, δεδομένου ότι στην περίπτωση της Ευρασιατικής Ένωσης, η ένωση επιχειρείται από ένα σύνολο «υβριδικών αυταρχικών» καθεστώτων πρώην σοβιετικών κρατών με πρωτεργάτη τη Ρωσία (Μαργαρίτου, 2020). Τα εν λόγω καθεστώτα έχουν κατορθώσει να αναπτύξουν θεσμούς που λειτουργούν σε δημοκρατικά πλαίσια, με τη δημοκρατία ωστόσο να χωλαίνει όσον αφορά τα εκλογικά αποτελέσματα και την άσκηση πολιτικής. Η Ρωσία και οι εταίροι της παρουσιάζουν έλλειμμα δημοκρατίας, υστερώντας σε επίπεδα πολιτικού πλουραλισμού και πολιτικής συμμετοχής. Συνεπώς, στη βάση του πολιτικού συστήματος της ΕΑΕ τοποθετείται το εκλογικό σώμα, το οποίο εκλέγει τους αντιπροσώπους στα εθνικά κοινοβούλια με την δύναμη των κομμάτων όμως να είναι εν πολλοίς εξασθενημένη. Αν συνυπολογιστεί και το γεγονός ότι τα κράτη – μέλη της ΕΑΕ διατηρούν προεδρικά συστήματα με μακροχρόνιες θητείες, τότε η θέση των πολιτικών κομμάτων στο πολιτικό σύστημα της ΕΑΕ λογίζεται ως σχεδόν ανύπαρκτη.

Σε μία προσπάθεια κατευνασμού του δημοκρατικού ελλείμματος η Επιτροπή της ΕΑΕ έχει προβλέψει την συγκρότηση συμβουλευτικών σωμάτων – κοινωνικών εταίρων. Οι κοινωνικοί εταίροι είναι εμπειρογνώμονες επαγγελματικών ή επιστημονικών οργανώσεων και ιδιωτικών φορέων των κρατών-μελών, οι οποίοι έχουν τη δυνατότητα να καταθέτουν προτάσεις στα όργανα λήψης αποφάσεων. Με αυτό τον τρόπο επιτυγχάνεται ένα επίπεδο λογοδοσίας στο «κύκλωμα» λήψης αποφάσεων, προσφέροντας στην Ένωση τις βάσεις, για να αναπτυχθεί ο δημοκρατικός έλεγχός της (Μαργαρίτου, 2020).

Η σοβαρότερη αποτύπωση της δημοκρατικής αδυναμίας της ΕΑΕ έγκειται στην απουσία κοινοβουλίου από τα θεσμικά όργανα διακυβέρνησης, σε αντίθεση με την Ε.Ε. που διαθέτει Κοινοβούλιο με εκλογή αντιπροσώπων απευθείας από τους πολίτες της Ένωσης. Η έλλειψη κοινοβουλίου συνιστά τη σημαντικότερη διαφορά μεταξύ των δύο πολιτικών συστημάτων και θέτει υπό αμφισβήτηση τη μακροπρόθεσμη επιβίωση της ΕΑΕ.

Μέχρι σήμερα, ωστόσο, η ΕΑΕ κατορθώνει να λειτουργεί επιτυχώς με το υπάρχον σύστημα διακυβέρνησης και σφιχτή διακυβερνητική δομή. Στο επίκεντρο βρίσκεται η Ευρασιατική Επιτροπή η οποία ασκεί την εκτελεστική εξουσία και από κοινού με το Ανώτατο Συμβούλιο και το Διακυβερνητικό Συμβούλιο τη νομοθετική. Τα δύο τελευταία όργανα βρίσκονται πάνω από την Επιτροπή και χαράσσουν τη γενική πολιτική της Ένωσης. Το Ανώτατο Συμβούλιο, αποτελούμενο από τους αρχηγούς των κρατών-μελών, βρίσκεται στην κορυφή της νομοθετικής λειτουργίας. Είναι αρμόδιο για την έκδοση αποφάσεων και οδηγιών, ενώ παράλληλα συμβουλεύει το Διακυβερνητικό Συμβούλιο και την Επιτροπή. Συμμέτοχο στη νομοθετική λειτουργία είναι και το Διακυβερνητικό Συμβούλιο, το οποίο φέρνει στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων τις κυβερνητικές προτεραιότητες των κρατών-μελών. Το μοντέλο αυτό θυμίζει το διακυβερνητικό σύστημα της Ε.Ε. και εξασφαλίζει τη συνοχή στις ενωσιακές δράσεις καθώς επιτυγχάνει τον λειτουργικό συγκερασμό υπερεθνικών και διακυβερνητικών στοιχείων.

Κάτω από την Ευρασιατική Επιτροπή, βρίσκονται άλλα δύο σώματα που επίσης καταδεικνύουν τη συνεργασία υπερεθνικών και διακυβερνητικών οργάνων. Το Κολλέγιο της Ευρασιατικής Επιτροπής στελεχώνουν Επίτροποι προερχόμενοι από τα κράτη – μέλη, επονομαζόμενοι «Υπουργοί», σε ένα σχήμα παραπλήσιο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Οι Υπουργοί εκτελούν τα καθήκοντα τους ανεξάρτητα από την πολιτική των κρατών – μελών από τα οποία προέρχονται και αναλαμβάνουν τη διασφάλιση της εφαρμογής των αποφάσεων των νομοθετικών οργάνων και την προώθηση της εμβάθυνσης των πολιτικών σύμφωνα με τις προτάσεις των κρατών-μελών (Μαργαρίτου, 2020). Πλάι στο Κολλέγιο βρίσκεται το Συμβούλιο της Ευρασιατικής Επιτροπής, απαρτιζόμενο από αναπληρωτές αρχηγούς – κρατών, υπεύθυνο για την εναρμόνιση των διαδικασιών ολοκλήρωσης ανά εθνική έννομη τάξη. Η συμμετοχή και των δύο αυτών οργάνων στη νομοθετική λειτουργία ενδεχομένως να περιορίζει την υπερεθνική δικαιοδοσία του Κολλεγίου.

Το παραπάνω σύστημα διακυβέρνησης πλαισιώνουν το Δικαστήριο της Ευρασιατικής Ένωσης και η Ευρασιατική Αναπτυξιακή Τράπεζα. Το πρώτο ασκεί την δικαστική εξουσία της Ένωσης ενώ η δεύτερη επωμίζεται τη διαχείριση των δημοσιονομικών και συναλλαγματικών πολιτικών της Ένωσης. Σε αντιδιαστολή με την Ε.Ε. δεν υπάρχει (ακόμη τουλάχιστον) μία Κεντρική Τράπεζα αρμόδια για τη χρηματοπιστωτική πολιτική της Ένωσης, απαραίτητη προϋπόθεση για την περαιτέρω οικονομική ολοκλήρωσή της.

Σε επίπεδο χάραξης πολιτικών, είναι δύσκολο να αποσαφηνιστεί ο διαχωρισμός μεταξύ υπερεθνικής και διακυβερνητικής χάραξης πολιτικής. Το Κολλέγιο ως υπερεθνικό νομοθετικό όργανο περιβάλλεται από τρία διακυβερνητικά όργανα που ελέγχουν τη δράση του και περιορίζουν την ελευθερία του. Η Επιτροπή καλείται να βρεί τη χρυσή τομή και να φέρει την ισορροπία ανάμεσα στα θεσμικά όργανα, ωστόσο αυτό το εγχείρημα ενέχει και πολλές δυσκολίες. Ο προϋπολογισμός, οι ρυθμιστικές πολιτικές της Ένωσης αλλά και η εξωτερική πολιτική απορρέουν από μία μίξη υπερεθνικών και διακυβερνητικών διαδικασιών, με την πλάστιγγα να γέρνει προς τις δεύτερες. Ενδεικτικά, στο κομμάτι του προϋπολογισμού εμπλέκονται όλα τα θεσμικά όργανα της Ένωσης με το Κολλέγιο να συντάσσει το τελικό σχέδιο, το οποίο υποβάλλεται στο Συμβούλιο της Επιτροπής προς έγκριση και μετέπειτα στο Διακυβερνητικό Συμβούλιο. Το Ανώτατο Συμβούλιο συνιστά τον τελικό αποδέκτη, που χαίρει και του δικαιώματος τροποποίησης, ενώ η Επιτροπή ασκεί ρόλο επόπτη καθ'όλη τη διαδικασία. Το έντονο διακυβερνητικό στοιχείο, είναι πως ελλείψει κοινής νομισματικής πολιτικής, ο προϋπολογισμός καταρτίζεται στο εθνικό νόμισμα της Ρωσίας, το ρούβλι, μαρτυρώντας ξανά την ηγετική της θέση εντός της Ένωσης, καθώς οι επιδόσεις της ρωσικής οικονομίας ανάγονται σε καταλυτικό παράγοντα της οικονομικής ανάπτυξης της Ένωσης (Μαργαρίτου, 2020).

Αμφότεροι οι δύο υπό εξέταση οργανισμοί χαρακτηρίζονται από την αρχή της διάκρισης των εξουσιών. Επομένως, αν και τα σχήματα 1 & 2 λειτουργούν βοηθητικά στη σύλληψη της γενικότερης εικόνας των οργανισμών, για τη βαθύτερη κατανόηση των πολιτικών τους συστημάτων, είναι απαραίτητη η εξέταση του τρόπου άσκησης της κάθε εξουσίας (νομοθετική, εκτελεστική και δικαστική).

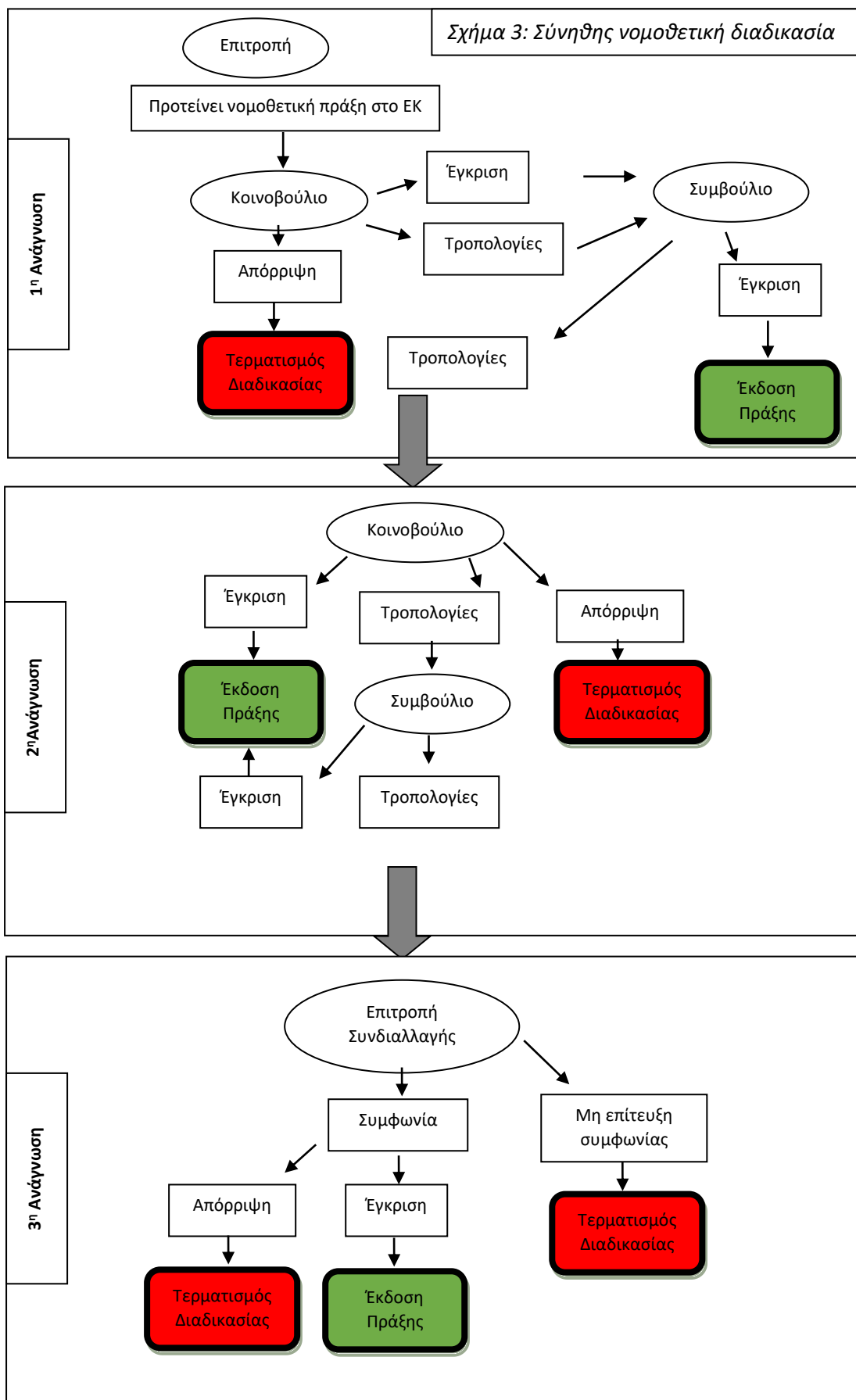
2.1. Νομοθετική Λειτουργία

Στην πορεία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, η νομοθετική διαδικασία ακολούθησε σταθερή ανάπτυξη. Εκκινώντας από την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη (ΕΕΠ) του 1986 και καταλήγοντας στην Συνθήκη της Λισαβόνας (ή αλλιώς Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ε.Ε.) του 2007, οι αρμοδιότητες του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου διευρύνθηκαν σημαντικά ούτως ώστε πλέον να συν-νομοθετεί ισότιμα με το Συμβούλιο στη μεγάλη πλειονότητα των τομέων πολιτικής.

Κατά τις τρεις αυτές δεκαετίες, η θέση του ΕΚ ως ευρωπαϊκός νομοθέτης πέρασε από διάφορα στάδια. Η ΕΕΠ εγκαθίδρυσε τη διαδικασία της «σύμφωνης γνώμης» του ΕΚ σε περιορισμένους τομείς, συγκεκριμένα στις συμφωνίες σύνδεσης με τρίτες χώρες και στις συμφωνίες προσχώρησης στην Ε.Ε. (άρθρο 192 ΕΕΠ). Το 1992, η Συνθήκη του Μάαστριχτ (ή Συνθήκη της Ε.Ε.) εδραίωσε, σύμφωνα με το άρθρο 251 – ΣΕΕ, τη διαδικασία της «συναπόφασης» (co – decision) η οποία εμπλουτίστηκε με τις Συνθήκες του Άμστερνταμ (1996) και της Νίκαιας (2001) για να διευρύνει το πλήθος των τομέων εφαρμογής της.

Η οριστική αντικατάσταση της ανωτέρω διαδικασίας επιτεύχθη με τη Συνθήκη της Λισαβόνας. Τα άρθρα 289 & 294 – ΣΛΕΕ ορίζουν τη «συνήθη νομοθετική διαδικασία» (ordinary legislative procedure - OLP), η οποία θέτει το ΕΚ σε ισότιμο νομοθετικό ρόλο με το Συμβούλιο και εφαρμόζεται μέχρι σήμερα. Το Σχήμα 3 επιχειρεί να απλοποιήσει την δαιδαλώδη σύνθεση της συγκεκριμένης διαδικασίας, η οποία ενδέχεται να χρειαστεί έως και τρία στάδια ανάγνωσης ώστε να εκδοθεί μια νομοθετική πράξη. Τα βήματα της διαδικασίας έχουν ως εξής:

Η Επιτροπή προτείνει τη νομοθετική πράξη και την κοινοποιεί ταυτόχρονα στα δύο συννομοθετικά όργανα με το ΕΚ να προηγείται του Συμβουλίου στην διατύπωση της θέσης του. Επομένως το ΕΚ καλείται να εγκρίνει την πρόταση εν τω συνόλω της, να υποβάλλει τροποποιήσεις ή και να την απορρίψει. Στην τελευταία περίπτωση, η διαδικασία τερματίζεται. Στις δύο προηγούμενες, η θέση του ΕΚ διαβιβάζεται στο Συμβούλιο, το οποίο είτε αποδέχεται την πρόταση και τις τροπολογίες του Κοινοβουλίου, εγκρίνοντας την έκδοση της νομοθετικής πράξης, είτε προτείνει νέες τροπολογίες, εκκινώντας με αυτό τον τρόπο τη δεύτερη ανάγνωση.

Αξίζει να σημειωθεί πως το στάδιο της πρώτης ανάγνωσης είναι και το πιο ‘ελαστικό’ καθώς δεν προβλέπεται καμία χρονική προθεσμία για τις απαιτούμενες διαβουλεύσεις. Στο στάδιο της δεύτερης ανάγνωσης, ωστόσο, το ΕΚ περιορίζεται από μία προθεσμία τριών μηνών (με δυνατότητα παράτασης για έναν επιπλέον μήνα) για να λάβει εκ νέου θέση στις τροποποιήσεις του Συμβουλίου. Όπως και στην πρώτη ανάγνωση, το τρίπτυχο των πιθανών αποτελεσμάτων είναι το ίδιο: α) έγκριση των τροποποιήσεων και έκδοση της νομοθετικής πράξης, β) απόρριψη και τερματισμός της διαδικασίας και γ) η αντιπρόταση νέων τροπολογιών που φέρουν την προτεινόμενη πράξη στο Συμβούλιο για δεύτερη ανάγνωση. Η υιοθέτηση των προτεινόμενων τροπολογιών από το Συμβούλιο συνεπάγεται τη θέσπιση της πράξης, ενώ αν δεν υπάρξει σύμπνοια απόψεων, η διαδικασία περατώνεται στο τρίτο και τελευταίο στάδιο ανάγνωσης.

Στο τρίτο στάδιο, σύμφωνα με το άρθρο 294, παρ. 10 – ΣΛΕΕ, την εξεύρεση συμφωνίας επιλαμβάνεται η επιτροπή συνδιαλλαγής – μία ‘ad hoc’ επιτροπή - απαρτιζόμενη από ισάριθμους αντιπροσώπους του ΕΚ και του Συμβουλίου. Εντός μίας προθεσμίας έξι εβδομάδων τα μέλη της επιτροπής καλούνται να συμφωνήσουν σε ένα κοινό σχέδιο, σε μία ύστατη προσπάθεια επιβίωσης του νομοσχεδίου. Στην περίπτωση που παρέλθει η προθεσμία ή ναυαγήσουν οι διαπραγματεύσεις, το νομοσχέδιο απορρίπτεται. Αν η συμφωνία επιτευχθεί και τα δύο όργανα εγκρίνουν το αποτέλεσμα, το νομοσχέδιο θεσπίζεται. Αν απορριφθεί έστω και από το ένα όργανο, η διαδικασία τερματίζεται οριστικά και η Επιτροπή θα πρέπει να επανεκκινήσει τη διαδικασία με νέα πρόταση.

Σημειωτέον, περνώντας από το ένα στάδιο ανάγνωσης στο επόμενο, οι απαιτούμενες πλειοψηφίες προκειμένου να κατατεθούν νέες τροπολογίες, τόσο από το ΕΚ όσο και από το Συμβούλιο, γίνονται ολοένα και πιο απαιτητικές (Παπακυριάκου, 2015). Ενδεικτικά στην πρώτη ανάγνωση το ΕΚ αποφασίζει με απλή πλειοψηφία, ενώ για να τροποποιήσει τη θέση του Συμβουλίου στη δεύτερη ανάγνωση απαιτείται απόλυτη πλειοψηφία. Αντίστοιχα στο τελευταίο στάδιο της διαδικασίας, το Συμβούλιο εγκρίνει την συμφωνία της Επιτροπής Συνδιαλλαγής με ειδική πλειοψηφία (ήτοι 55% υπέρ αντιπροσωπεύοντας το 65% του πληθυσμού της Ε.Ε.), αλλά την τροποποιεί ή την απορρίπτει μόνο με ομοφωνία (Παπακυριάκου, 2015). Οι αυξανόμενες απαιτήσεις λειτουργούν ως δικλείδες ασφαλείας προκειμένου η παραγόμενη νομοθετική πράξη να αντιπροσωπεύει στο μέγιστο δυνατό βαθμό τους δύο νομοθέτες

και να είναι απόρροια της δημοκρατικής ισορροπίας μεταξύ των δύο οργάνων. Ακόμη λειτουργούν και ως αποτρεπτικοί μηχανισμοί, ώστε να καλλιεργείται η αгаστή συνεργασία των δύο οργάνων ήδη από τις πρώτες διαπραγματεύσεις. Με αυτό τον τρόπο διατηρείται και η ισορροπία μεταξύ διακυβερνητικού και υπερεθνικού χαρακτήρα της νομοθετικής διαδικασίας με το ένα όργανο να παρακολουθεί και να ελέγχει επί ίσοις όροις το άλλο προτού καταλήξουν σε ένα κοινό νομοθετικό έργο. Η ισορροπία της διθάλαμης νομοθετικής διαδικασίας, διαδραματίζει κεντρικό ρόλο στη σταθερότητα του συστήματος καθώς εγκρίνει ή απορρίπτει τις προτάσεις της εκτελεστικής εξουσίας.

Αν και μακροσκελής ή δαιδαλώδης, η συνήθης νομοθετική διαδικασία προτιμάται από τα όργανα της Ε.Ε. για την ενωσιακή νομοθεσία και με την πάροδο των δεκαετιών η διαδικασία γνωρίζει επιπλέον εμβάθυνση, συνδράμοντας ουσιαστικά στην πολιτική ολοκλήρωση της Ε.Ε. Χαρακτηριστικό παράδειγμα συνιστά η σταδιακή εξάλειψη του τρίτου σταδίου ανάγνωσης. Από το 1999 έως την πιο πρόσφατη ολοκληρωμένη κοινοβουλευτική περίοδο του 2019, το ποσοστό των πολιτικών που υιοθετήθηκαν στο τρίτο επίπεδο ανάγνωσης, μειώθηκε από 22% στο 1%, ενώ κατά τη τρέχουσα περίοδο το τρίτο στάδιο δεν έχει χρειαστεί ούτε μία φορά (Ευρωκοινοβούλιο, 2022).

Στην Ευρασιατική Ένωση (ΕΑΕ) η νομοθετική διαδικασία δεν έχει την ίδια οριζόντια διάταξη όπως στην περίπτωση της Ε.Ε. Τα θεσμικά όργανα που μετέχουν στην θέσπιση της ευρασιατικής ενωσιακής νομοθεσίας, ακολουθούν μία ιεραρχική – κάθετη διάταξη ενώ η διαδικασία διέπεται από συνεχή διακυβερνητική εποπτεία.

Στη βάση της νομοθετικής διαδικασίας βρίσκονται το Κολλέγιο και το Συμβούλιο της Ευρασιατικής Επιτροπής αλλά στον πυρήνα το Ανώτατο Συμβούλιο. Βάσει του άρθρου 18 παρ. 2 της Συνθήκης για την Ευρασιατική Οικονομική Ένωση (ΣΕΑΟΕ), τα δύο πρώτα σώματα είναι αρμόδια για την έκδοση αποφάσεων, οδηγιών και συστάσεων. Στο ίδιο άρθρο ορίζεται επίσης πως τα μέλη του Συμβουλίου αποφασίζουν με ομοφωνία, ενώ του Κολλεγίου αποφασίζουν είτε με ενισχυμένη πλειοψηφία, είτε με ειδική πλειοψηφία 2/3. Η ομοφωνία ως μέθοδος λήψης αποφάσεων συναντάται και στο Κολλέγιο αλλά μόνο σε ευαίσθητα θέματα σύμφωνα με ειδική λίστα που συντάσσει το Ανώτατο Συμβούλιο (άρθρο 18 – ΣΕΑΟΕ).

Αν και το Κολλέγιο συνιστά το βασικό νομοθετικό όργανο, που υλοποιεί τις βασικές κατευθύνσεις ολοκλήρωσης της Ένωσης, εντούτοις τα τρία θεσμικά Συμβούλια της Ευρασιατικής Ένωσης εμπλέκονται καθοριστικά στις νομοθετικές διεργασίες του. Οι εκδοθείσες αποφάσεις είναι απότοκες των οδηγιών που δέχεται από το Ανώτατο Συμβούλιο, το Διακυβερνητικό Συμβούλιο και το Συμβούλιο της Ευρασιατικής Επιτροπής (άρθρο 1, παρ. 3 – ΣΕΑΟΕ). Το Κολλέγιο δεσμεύεται να ακολουθεί τις οδηγίες των ανωτέρω οργάνων, τα οποία είναι υπεύθυνα και για την τελική έγκριση των παραγόμενων νομοθετημάτων, υπονομεύοντας με αυτό τον τρόπο την υπερεθνική του διάσταση.

Επιπροσθέτως, η διαδικασία θέσπισης αποφάσεων διέπεται από αυστηρό ιεραρχικό έλεγχο. Με το Ανώτατο Συμβούλιο να βρίσκεται στην κορυφή της ιεραρχικής πυραμίδας, το κάθε διακυβερνητικό όργανο που μετέχει στο ευρασιατικό σύστημα είναι σε θέση να τροποποιεί ή και να ακυρώνει τις αποφάσεις των υφιστάμενων οργάνων. Για παράδειγμα, σύμφωνα με τα άρθρα 12 παρ. 2 υποπαρ. 8 και 16 παρ. 7-8, το Ανώτατο Συμβούλιο μπορεί να ακυρώσει ή να τροποποιήσει είτε απόφαση της Επιτροπής είτε του Διακυβερνητικού Συμβουλίου, το Διακυβερνητικό Συμβούλιο, με τη σειρά του, δύναται να ακυρώσει ή να τροποποιήσει απόφαση της Επιτροπής και να αναστείλει απόφαση του Συμβουλίου της Επιτροπής, ενώ το τελευταίο δύναται να ακυρώσει ή να τροποποιήσει απόφαση του Κολλεγίου (Μαργαρίτου, 2020). Η κάθε νομοθετική πρόταση που λαμβάνεται ξεκινάει από την κορυφή (δηλ. το Ανώτατο Συμβούλιο), καταλήγει στη βάση (δηλ. το Κολλέγιο) για την ψήφιση και επιστρέφει στην κορυφή για την τελική έγκριση πριν την υλοποίησή και εφαρμογή.

Μία ακόμη καταστατική πρόβλεψη, που καταδεικνύει τη ‘σφιχτή’ διακυβερνητική διάταξη της ευρασιατικής νομοθετικής διαδικασίας, παρατηρείται στο άρθρο 6 παρ. 3 – ΣΕΑΟΕ, όπου διευκρινίζεται πως «σε περίπτωση σύγκρουσης των αποφάσεων του Ανωτάτου Συμβουλίου με αυτές του Διακυβερνητικού Συμβουλίου είτε και της Επιτροπής, οι πρώτες υπερισχύουν» (Μαργαρίτου, 2020). Η υπερίσχυση του σημαντικότερου διακυβερνητικού οργάνου στο ευρασιατικό σύστημα, αποδεικνύει την κάθετη δομή της νομοθετικής πολιτικής.

Συνεπώς, από τη μία πλευρά (αυτή της Ε.Ε.) παρατηρείται μία νομοθετική διαδικασία που βασίζεται στην λειτουργική ισορροπία μεταξύ διακυβερνητικών και υπερεθνικών οργάνων, ενώ από την άλλη η ευρασιατική νομοθετική ραχοκοκκαλιά έχει

διακυβερνητικό χαρακτήρα. Η Ε.Ε. κατόρθωσε να επιτύχει αυτή την ισορροπία μέσα από μία μακρά περίοδο αποφασιστικών βημάτων ολοκλήρωσης, βήματα που η Ευρασιατική Ένωση δεν δέχτηκε να ακολουθήσει, θέτοντας εξ αρχής την ευρασιατική ολοκλήρωση σε διακυβερνητικό στερέωμα. Η φύση της νομοθετικής εξουσίας έχει σημαντικό αντίκτυπο στη φύση της ολοκλήρωσης που ο κάθε οργανισμός επιδιώκει να πετύχει. Τα παράγωγα της νομοθετικής διαδικασίας, ήτοι οι νομοθετικές πράξεις, αμφοτέρων των οργανισμών είναι δεσμευτικά για τα κράτη – μέλη, τα οποία υποχρεούνται να ενσωματώσουν την ενωσιακή νομοθεσία στην εκάστοτε έννομη τάξη (άρθρο 6, παρ. 1 – ΣΕΑΟΕ). Επομένως, η νομοθεσία εκρέει από το ενωσιακό σύστημα πίσω στο εθνικό και επιστρέφει στους πολίτες, διαποτίζοντας το σύνολο του αναδραστικού συστήματος με την εθνοκεντρική κατεύθυνση που καλλιεργείται στο επίπεδο της νομοθετικής διαδικασίας.

2.2. Εκτελεστική Λειτουργία

Όσον αφορά την εκτελεστική εξουσία, οι δύο οργανισμοί παρουσιάζουν αρκετές ομοιότητες. Η σύνθεση των οργάνων που την ασκούν είναι παραπλήσια καθώς και οι δύο οργανισμοί ακολουθούν το μοντέλο της «διπλής εκτελεστικής εξουσίας», όπου το Συμβούλιο και η Επιτροπή μοιράζονται τις ευθύνες της διακυβέρνησης (Hix, 2009: 35). Η εφαρμογή της διπλής εκτελεστικής εξουσίας πραγματοποιείται μέσω της εγκαθίδρυσης μίας σχέσης εντολέα – εντολοδόχου μεταξύ των οργάνων που μετέχουν σε αυτήν. Σε ρόλο εντολέα τοποθετείται το ανώτερο διακυβερνητικό Συμβούλιο του εκάστοτε οργανισμού (Ευρωπαϊκό Συμβούλιο & Ανώτατο Συμβούλιο ΕΑΕ) και σε ρόλο εντολοδόχου οι αντίστοιχες Επιτροπές, οι οποίες καλούνται να μετουσιώσουν τις επιταγές των Συμβουλίων. Για να είναι επιτυχημένη αυτή η σχέση, απαραίτητη προϋπόθεση είναι η εύρεση της σωστής ισορροπίας και η βαθύτερη διάκριση των αρμοδιοτήτων τους, προκειμένου να αποφεύγονται τυχόν συγκρούσεις.

Από την πλευρά της Ε.Ε. η ισορροπία μεταξύ των δύο εκτελεστικών οργάνων επετεύχθη χάρη στον διαχωρισμό μεταξύ μακροπρόθεσμων και βραχυπρόθεσμων ζητημάτων. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (ΕΣ) αναλαμβάνει τα πρώτα και η Επιτροπή επιλαμβάνεται των αμεσότερα εκτελεστέων υποθέσεων. Η σχέση μεταξύ εντολέα – εντολοδόχου παραμένει και στις δύο περιπτώσεις, εντούτοις, αναλόγως με τη θεματική και τη σημασία του ζητήματος υπό εξέταση, ο εντολέας (ήτοι το ΕΣ)

δύναται να εκχωρήσει μεγαλύτερο βαθμό αυτονομίας και λήψης πρωτοβουλιών στην Επιτροπή.

Αν και σημαίνων παίκτης, καθώς τα βήματα προς την ολοκλήρωση έγιναν πιο αποφασιστικά, το ΕΣ γνώρισε σημαντικούς περιορισμούς στον εκτελεστικό του ρόλο. Η συνθήκη της Λισαβόνας εκχώρησε μεγαλύτερο βαθμό ανεξαρτησίας ή και πλήρη εκτελεστική αρμοδιότητα στην Επιτροπή για μία πληθώρα πολιτικών (π.χ. πολιτική ανταγωνισμού). Το ΕΣ συνεχίζει να καθορίζει τις μακροπρόθεσμες στρατηγικές της Ε.Ε. κυρίως στο πλαίσιο της επίλυσης διακρατικών συγκρούσεων και σε τυχόν παρακωλύσεις της ενιαίας αγοράς καθώς και σε ζητήματα εξωτερικής πολιτικής (Fabbrini, 2017). Ως ένα όργανο συγκέντρωσης της πολιτικής ηγεσίας της Ε.Ε. (καθώς απαρτίζεται από τους αρχηγούς των κυβερνήσεων των κρατών – μελών) διατηρεί το ρόλο του διαιτητή της έσχατης προσφυγής για τις ανεπίλυτες διαφορές που μπορεί να προκύψουν μεταξύ των κρατών μελών της Ε.Ε.

Για να επιτελέσει το έργο του, το ΕΣ συνεδριάζει τέσσερις φορές το χρόνο (συνήθως τον Μάρτιο, τον Ιούνιο, τον Οκτώβριο και τον Δεκέμβριο) σύμφωνα με το άρθρο 4 – ΣΕΕ. Στις συνεδριάσεις αυτές, γνωστές και ως «σύνοδοι κορυφής», το ΕΣ καθορίζει τους γενικούς πολιτικούς προσανατολισμούς της Ε.Ε. (άρθρο 4 – ΣΕΕ). Εκτός των αρχηγών των κυβερνήσεων των 27 κρατών – μελών, στις συνόδους συμμετέχουν και οι Πρόεδροι του ΕΣ και της Επιτροπής, οι οποίοι όμως στερούνται του δικαιώματος ψήφου κατά τη διάρκεια της ψηφοφορίας για τη λήψη αποφάσεων. Η πλειοψηφία των αποφάσεων του ΕΣ προκύπτουν από συναίνεση των μελών, αν και σε ορισμένες υποθέσεις απαιτείται η διεξαγωγή ψηφοφορίας με τις αποφάσεις να λαμβάνονται τελικά με ομοφωνία. Σε ελάχιστες περιπτώσεις το ΕΣ ψηφίζει με ειδική ή απλή πλειοψηφία (άρθρο 9Ε – ΣΕΕ).

Οι ληφθείσες αποφάσεις ανατίθενται στην Επιτροπή για να ενορχηστρώσει την εκτέλεσή τους. Η Επιτροπή συνιστά το εκτελεστικό επιτελείο της Ε.Ε. επιφορτισμένο με σωρεία πολιτικών και διοικητικών καθηκόντων ενώ το έργο της επικουρείται από τις γενικές διευθύνσεις που αποτελούν τη γραφειοκρατία της Ε.Ε. Ανάμεσα στα βασικά καθήκοντα της Επιτροπής είναι «να προάγει το κοινό συμφέρον της Ένωσης», «να εκτελεί τον ετήσιο προϋπολογισμό», «να επιβλέπει την εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου» και να διεκπεραιώνει διαχειριστικά καθήκοντα όπως προβλέπεται στο άρθρο 9Δ – ΣΕΕ. Αν και κατά τα πρώτα χρόνια ύπαρξης της η Επιτροπή απαρτιζόταν από

δύο Επιτρόπους από κάθε κράτος – μέλος, εντούτοις μετά τη διεύρυνση του 2004, η στελέχωση της περιλαμβάνει έναν Επίτροπο από κάθε κράτος – μέλος, με πενταετή θητεία, που αναλαμβάνει ένα χαρτοφυλάκιο πολιτικής.

Οι Επίτροποι σχηματίζουν το Κολλέγιο των Επιτρόπων. Το Κολλέγιο συνεδριάζει σε εβδομαδιαία βάση, θέτοντας σε λειτουργία τους εκτελεστικούς μηχανισμούς της Ε.Ε. Οι αποφάσεις του Κολλεγίου είναι κατά βάση συναινετικές, όμως στις περιπτώσεις που πραγματοποιείται ψηφοφορία, η λήψη της απόφασης απαιτεί απόλυτη πλειοψηφία, με την ψήφο του/της Προέδρου της Επιτροπής να κρίνει το τελικό αποτέλεσμα σε περίπτωση ισοψηφίας (Hix, 2009: 55).

Αν και οι Επίτροποι προέρχονται από εθνικές πολιτικές καριέρες, εντούτοις οφείλουν να λαμβάνουν αποφάσεις σε ενωσιακό επίπεδο αποποιούμενοι εθνικά συμφέροντα. Ο διαχωρισμός μεταξύ εθνικών και ενωσιακών προτεραιοτήτων είναι δύσκολο να επιτευχθεί, ειδικά αν οι Επίτροποι δεν υπόκεινται σε κάποιου είδους δημοκρατικούελέγχου. Η Συνθήκη της Λισαβόνας επεδίωξε να καλύψει αυτή την αδυναμία με το άρθρο 201 – ΣΛΕΕ, σύμφωνα με το οποίο, η Επιτροπή τάσσεται υπόλογη απέναντι στο ΕΚ το οποίο με τη σειρά του χαίρει του δικαιώματος έγκρισης πρότασης μορφής (άρθρο 9Δ, παρ. 8 – ΣΕΕ).

Ένας ακόμα θεσμός που αποσκοπεί στη διατήρηση της ισορροπίας μεταξύ των δύο εκτελεστικών οργάνων της Ε.Ε. είναι αυτός του Έπατου Εκπροσώπου της Ένωσης για ζητήματα εξωτερικής πολιτικής. Ο θεσμός υιοθετήθηκε με τη Συνθήκη του Άμστερνταμ και ισχυροποιήθηκε με τη Συνθήκη της Λισαβόνας (άρθρα 18 & 36 – ΣΕΕ). Στο φλέγον χαρτοφυλάκιο της εξωτερικής πολιτικής ο Έπατος Εκπρόσωπος προεδρεύει της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Εξωτερικής Δράσης (ΕΥΕΔ) ενώ ταυτόχρονα καλύπτει μία από τις θέσεις των Αντιπροέδρων της Επιτροπής. Ο διττός του ρόλος («double-hatted»), αναδεικνύει τη σημασία της εξισορρόπησης μεταξύ εθνικών και ενωσιακών συμφερόντων σε ζητήματα εξωτερικής πολιτικής. Ο Έπατος Εκπρόσωπος, ο οποίος επικουρείται από την προαναφερθείσα ΕΥΕΔ, έχει τη δυνατότητα να προτείνει πρωτοβουλίες στο πλαίσιο της Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφαλείας (ΚΕΠΠΑ). Δικαίωμα πρωτοβουλίας έχουν και τα κράτη – μέλη αλλά και η Επιτροπή (άρθρο 22 - ΣΕΕ).

Στο ίδιο μοτίβο της διπλής εκτελεστικής εξουσίας κινείται και η ΕΑΕ. Στην περίπτωση της ΕΑΕ, ωστόσο, η αρχή της διάκρισης των εξουσιών δεν είναι το ίδιο

ευδιάκριτη, καθώς πολλά θεσμικά όργανα παρεμβάλλονται στο έργο των υπολοίπων οργάνων. Το Ανώτατο Συμβούλιο (αποτελείται από τους αρχηγούς των κρατών – μελών), όντας στην κορυφή της ευρασιατικής θεσμικής πυραμίδας, ελέγχει, επιτηρεί και δύναται να τροποποιήσει τις αποφάσεις των άλλων θεσμικών οργάνων. Αυτό συμβαίνει στο πλαίσιο της χάραξης της γενικής πολιτικής της Ένωσης, η οποία ασκείται από το Ανώτατο Συμβούλιο βάσει των άρθρων 10 – 13 ΣΕΑΟΕ όπου η Συνθήκη το αναγνωρίζει ως ανώτατο αποφασιστικό όργανο.

Το Ανώτατο Συμβούλιο συνέρχεται επίσης σε συνόδους, ομοίως με το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. Οι σύνοδοι του Ανωτάτου Συμβουλίου πραγματοποιούνται τακτικά, τουλάχιστον μία φορά κατ' έτος, και εκτάκτως, όποτε κρίνεται απαραίτητο από τους αρχηγούς των κρατών-μελών (Μαργαρίτου, 2020: 56). Εκτός των αρχηγών των κρατών – μελών, στις συνόδους δύνανται να συμμετέχουν μέλη του Συμβουλίου της Επιτροπής καθώς και ο Πρόεδρος του Κολλεγίου (άρθρο 11 – ΣΕΑΟΕ) με τη βασική θεματολογία των συνόδων να προετοιμάζεται από την Επιτροπή. Μέσω των συνόδων, οι αρχηγοί των κρατών – μελών έχουν την ευκαιρία να εκφράσουν τα εθνικά τους συμφέροντα και να τα ενσωματώσουν στην ενωσιακή ατζέντα. Η δυνατότητα αυτή, αυτούσια δεν διαταράσσει την ισορροπία της ΕΑΕ, όμως η κατάσταση είναι διαφορετική όταν αυτή συνδυάζεται με την καταστατική εξουσία του Ανωτάτου Συμβουλίου, ως τελικού επικυρωτή του συνόλου των αποφάσεων που εκδίδονται, να συγκεντρώνει και να εγκρίνει τις αποφάσεις των οργάνων προσδίδοντας τους ανώτερη τυπική ισχύ. Αυτό σημαίνει πως οι αποφάσεις του Ανωτάτου Συμβουλίου δύνανται να διαπερνούν τα θεσμικά φίλτρα του Διακυβερνητικού Συμβουλίου και της Επιτροπής, καταλήγοντας στις εθνικές έννομες τάξεις και τις εθνικές αρχές, απ' όπου και ανατροφοδοτείται (Μαργαρίτου, 2020: 60).

Σημαντικό μερίδιο ευθύνης στην εκτελεστική λειτουργία της ΕΑΕ έχει και η Ευρασιατική Επιτροπή κυρίως μέσω των υφιστάμενων οργάνων της, του Συμβουλίου της Επιτροπής και του Κολλεγίου. Η Επιτροπή συνιστά τον θεσμικό πυρήνα της ΕΑΕ που αποσκοπεί στη διασφάλιση της εξισορρόπησης μεταξύ εθνικών και υπερεθνικών προτεραιοτήτων και συμβάλλοντας καταλυτικά στη θεσμική ολοκλήρωση της Ένωσης (Μαργαρίτου, 2020: 62). Το άρθρο 18 – ΣΕΑΟΕ απονέμει στην Επιτροπή ένα ευρύ φάσμα αρμοδιοτήτων, τόσο ρυθμιστικών όσο και κυβερνητικών.

Το Συμβούλιο της Ευρασιατικής Επιτροπής το οποίο απαρτίζεται από τους αναπληρωτές αρχηγούς των κυβερνήσεων των κρατών – μελών, είναι αρμόδιο για τη γενική ρύθμιση των διαδικασιών ολοκλήρωσης της Ένωσης καθώς και τη γενική διεύθυνση των αρμοδιοτήτων της Επιτροπής (Μαργαρίτου, 2020: 65). Και μόνο η διπλή ύπαρξη της λέξης ‘γενική’ στη καταστατική του πράξη, μαρτυρά τον ασαφή του ρόλο. Στην πραγματικότητα, το Συμβούλιο λειτουργεί ως ένα ακόμη όργανο ελέγχου των υπερεθνικών διαδικασιών του Κολλεγίου, μία διακυβερνητική δικλείδα ασφαλείας για την τελική λήψη και εκτέλεση των αποφάσεων.

Οι εκτελεστικές αρμοδιότητες της Επιτροπής διοχετεύονται στο Κολλέγιο, το οποίο αποτελείται από εκπροσώπους των κρατών – μελών. Η σύνθεση του Κολλεγίου της Ευρασιατικής Επιτροπής, φέρει ομοιότητες με την αντίστοιχη ευρωπαϊκή. Οι «Υπουργοί» του Κολλεγίου υποδύονται τον ρόλο των Ευρωπαίων Επιτρόπων, ενώ το έργο τους επιμερίζεται σε εννιά χαρτοφυλάκια πολιτικής³ και την προεδρία ως δέκατο τομέα ευθύνης (Ευρασιατική Οικονομική Επιτροπή, 2022). Αντίστοιχα με το Κολλέγιο των Ευρωπαίων Επιτρόπων, οι Υπουργοί του Ευρασιατικού Κολλεγίου συνεδριάζουν σε εβδομαδιαία βάση και οι αποφάσεις λαμβάνονται κυρίως συναινετικά με σπάνιες περιπτώσεις εκκίνησης διαδικασίας ψηφοφορίας.

Ακόμη το άρθρο 12 – ΣΕΑΟΕ καλύπτει το κομμάτι του ελέγχου ενδεχόμενων αυθαιρεσιών του Κολλεγίου, αντίστοιχα με την ευρωπαϊκή πρόβλεψη πρότασης μομφής που αναφέρθηκε παραπάνω. Σύμφωνα με το προαναφερθέν άρθρο «το Ανώτατο Συμβούλιο εγκρίνει τη σύνθεση του Κολλεγίου και τερματίζει τις εξουσίες της».

Μία επιπλέον ομοιότητα των δύο εκτελεστικών συστημάτων (Ε.Ε. και ΕΑΕ) είναι η ύπαρξη του θεσμού της κυλιόμενης Προεδρίας των Συμβουλίων. Από πλευράς Ε.Ε. η Προεδρία (του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου) ασκείται από ένα κράτος – μέλος για έξι μήνες, ενώ η αντίστοιχη θητεία της εκ περιτροπής Προεδρίας στην ΕΑΕ διαρκεί έναν χρόνο. Η χρονική διαφοροποίηση δικαιολογείται από το πλήθος των κρατών – μελών σε κάθε οργανισμό (27 κράτη –μέλη στην Ε.Ε. και 5 κράτη - μέλη στην ΕΑΕ).

³Τα 9 χαρτοφυλάκια πολιτικήςείναι: (1) Ολοκλήρωσης και Μακροοικονομικής Πολιτικής, (2) Οικονομίας και Χρηματοοικονομικής Πολιτικής, (3) Βιομηχανίας και Αγροβιομηχανικού Συμπλέγματος, (4) Εμπορίου, (5) Τεχνικής Νομοθεσίας, (6) Τελωνειακής Συνεργασίας, (7) Ενέργειας και Υποδομών, (8) Ανταγωνισμού και Αντιμονοπωλιακής Νομοθεσίας, (9) Εσωτερικών Αγορών, Πληροφορικής Υποστήριξης, Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνίας.
Eurasian Economic Commission, Structure of the Commission,
<http://www.eurasiancommission.org/en/Pages/structure.aspx>

Ωστόσο, οι δύο Προεδρίες παρουσιάζουν μία άλλη σημαντική διαφορά. Σύμφωνα με το άρθρο 8 – ΣΕΑΟΕ η Προεδρία της Ευρασιατικής Ένωσης συνεπάγεται την προεδρική θέση του κράτους – μέλους σε τρία θεσμικά όργανα της ΕΑΕ: του Ανωτάτου Συμβουλίου, του Διακυβερνητικού Συμβουλίου και του Συμβουλίου της Επιτροπής. Δεδομένου ότι το κράτος – μέλος που αναλαμβάνει την Προεδρία χαράσσει τη στρατηγική της Ένωσης, καθορίζει τους βασικούς άξονες πολιτικής και τις εξωτερικές σχέσεις, πολλές φορές προάγοντας εθνικά συμφέροντα, συνεπάγεται πως στην περίπτωση της ΕΑΕ το προεδρεύον κράτος – μέλος συσσωρεύει περισσότερες εξουσίες, καταλαμβάνοντας τον προεδρικό θώκο σε τρία θεσμικά όργανα ταυτοχρόνως. Συνεπώς, το κράτος – μέλος της ΕΑΕ που ασκεί την Προεδρία, έχει στη διάθεση του μεγαλύτερο χρονικό διάστημα και περισσότερα θεσμικά μέσα για να επηρεάσει την πολιτική κατεύθυνση της ΕΑΕ και τις ενωσιακές νομοθετικές πράξεις, εν δυνάμει κατευθύνοντάς τες προς το ίδιο εθνικό συμφέρον.

Συμπερασματικά, αν και η διπλή εκτελεστική δομή συναντάται και στους δύο οργανισμούς, ο βαθμός ισορροπίας μεταξύ των εκτελεστικών οργάνων διαφέρει. Η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση κατόρθωσε να περιορίσει τον ρόλο των εθνικών εκπροσώπων στην εκτελεστική εξουσία, παραχωρώντας αυξημένες δικαιοδοσίες στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή, της οποίας η στοχοθεσία έχει μακροπρόθεσμες προεκτάσεις που υπερβαίνουν την στοχοπροσήλωση των εθνικών κυβερνήσεων στις επόμενες εθνικές εκλογές. Αυτή η παραχώρηση δεν έχει εμποδίσει τα κράτη – μέλη να επωφελούνται από κάποιες φιλολαϊκές πολιτικές της υπερεθνικής Επιτροπής, οι οποίες παρουσιάζονται στο εθνικό εκλογικό σώμα ως επιτυχίες της εθνικής κυβέρνησης (Hix, 2009: 87 & Smith, 1997). Απεναντίας, η ΕΑΕ έχει διατηρήσει τον ισχυρό ρόλο των διακυβερνητικών κατευθύνσεων στην καρδιά της εκτελεστικής λειτουργίας, αποσκοπώντας στον έλεγχο των διαδικασιών και των παραγόμενων αποτελεσμάτων. Η ευρασιατική τακτική διευρύνει το δημοκρατικό έλλειμμα εντός του θεσμικού συστήματος καθώς τα εκτελεστικά όργανα μετατρέπονται σε υποχείρια της πολιτικής που επιθυμεί να ακολουθήσει το Ανώτατο Συμβούλιο.

2.3. Δικαστική Λειτουργία

Για να θεωρείται ένα πολιτικό σύστημα ολοκληρωμένο, απαραίτητη προϋπόθεση είναι η πρόβλεψη για την εφαρμογή δικαστικής πολιτικής. Ο Simon Hix (2009: 144) ορίζει τη δικαστική λειτουργία ως τη «σύγκρουση ανάμεσα στις προθέσεις των

νομοθετών και στη διακριτική ευχέρεια των δικαστηρίων». Η ύπαρξη των δικαστηρίων σε ένα πολιτικό σύστημα, διασφαλίζει τον περιορισμό των αυθαιρεσιών των θεσμικών οργάνων και τον έλεγχο εφαρμογής του δικαίου από μια ανεξάρτητη και ουδέτερη αρχή.

Εξ αρχής η Ε.Ε. και η ΕΑΕ προέβησαν στην ίδρυση Δικαστηρίων για να αναλάβουν το έργο της δικαστικής πολιτικής. Αμφότερα, πηγάζουν από τα εθνικά δικαϊκά συστήματα των κρατών – μελών, όσον αφορά στη σύνθεση τους, αλλά παράλληλα εκτελούν έναν διακριτό ρόλο που τα διαχωρίζει από αυτά. Εξάλλου, για την ορθή εφαρμογή της δικαστικής πολιτικής, κοινός παρανομαστής είναι (ή θα όφειλε να είναι) η υπερεθνική δράση των ενωσιακών Δικαστηρίων.

Η ίδρυση του Δικαστηρίου της Ε.Ε. (ΔΕΕ) πραγματοποιήθηκε με τη Συνθήκη του Παρισιού (1951), ταυτίζεται δηλαδή με την ίδρυση της ΕΚΑΧ και τις απαρχές της σύλληψης του ευρωπαϊκού οράματος. Η αρχική του ονομασία ήταν Δικαστήριο της ΕΚΑΧ, το οποίο πέντε χρόνια αργότερα μετονομάστηκε σε Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (1957), αποκτώντας και επίσημα υπερεθνική διάσταση. Η σημερινή του ονομασία προέκυψε από τη Συνθήκη της Λισαβόνας το 2009 (άρθρο 9ΣΤ – ΣΛΕΕ). Το ΔΕΕ εδρεύει στο Λουξεμβούργο και εν τοις πράγμασι απαρτίζεται από δύο σώματα, το Δικαστήριο και το Γενικό Δικαστήριο⁴. Το πρώτο αποτελείται από έναν δικαστή από κάθε κράτος - μέλος και έντεκα γενικούς εισαγγελείς, ενώ η σύνθεση του Γενικού Δικαστηρίου περιλαμβάνει δύο δικαστές από κάθε κράτος - μέλος. Η θητεία των δικαστών και των γενικών εισαγγελέων είναι εξαετής με δυνατότητα ανανέωσης ύστερα από κοινή απόφαση των εθνικών κυβερνήσεων (Δικαστήριο της ΕΕ, 2022).

Αποστολή του Δικαστηρίου είναι η διασφάλιση της ομοιόμορφης ερμηνείας και εφαρμογής του δικαίου της Ε.Ε. σε όλα τα κράτη - μέλη. Ακόμη διευθετεί τις νομικές διαφορές μεταξύ των κυβερνήσεων αλλά και των θεσμικών οργάνων της Ε.Ε. (Δικαστήριο της ΕΕ, 2022). Το Γενικό Δικαστήριο ασχολείται κυρίως με το δίκαιο του ανταγωνισμού, εκδικάζοντας προσφυγές ακύρωσης που ασκούνται από ιδιώτες, εταιρείες και, σε ορισμένες περιπτώσεις, από κράτη μέλη της Ε.Ε. (Δικαστήριο της ΕΕ, 2022).

⁴Το Δικαστήριο Δημόσιας Διοίκησης, συσταθέν το 2004, καταργήθηκε από 1ης Σεπτεμβρίου 2016, μετά τη μεταφορά των αρμοδιοτήτων του στο Γενικό Δικαστήριο στο πλαίσιο της μεταρρύθμισης της δικαιοδοτικής δομής της Ένωσης (CURIA: https://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_6999/el/).

Για την πιο εμπεριστατωμένη κατανόηση του ρόλου του Δικαστηρίου, είναι απαραίτητος ο πρότερος διαχωρισμός των πηγών άντλησης των εξουσιών του. Πρώτη πηγή δικαίου (πρωτογενές δίκαιο) αποτελούν οι ιδρυτικές Συνθήκες της Ε.Ε. (ΣΕΕ & ΣΛΕΕ)⁵. Στις δύο συγκεκριμένες Συνθήκες καθορίζεται ο καταμερισμός αρμοδιοτήτων μεταξύ Ε.Ε. και κρατών – μελών και συνάμα ορίζεται το νομικό πλαίσιο βάσει του οποίου τα θεσμικά όργανα της Ε.Ε. υλοποιούν τις ευρωπαϊκές πολιτικές (Παπαμιχαήλ, 2015: 12). Το δευτερογενές δίκαιο περιλαμβάνει τις νομοθετικές και εκτελεστικές πράξεις των τριών βασικών θεσμικών οργάνων της Ε.Ε. Το άρθρο 288 – ΣΛΕΕ αναγνωρίζει πέντε είδη δευτερογενών πράξεων, κάποια από τα οποία έχουν άμεση και δεσμευτική ισχύ από τα κράτη – μέλη. Οι αποφάσεις, οι κανονισμοί και οι οδηγίες⁶ ανήκουν σε αυτή την κατηγορία, ενώ οι συστάσεις και οι γνώμες δεν δεσμεύουν τους αποδέκτες. Συμπληρωματικά, το ΔΕΕ είναι εναρμονισμένο με τις γενικές αρχές δικαίου (άρθρο 220 – ΣΕΕ) αντλώντας νομική βάση από το διεθνές δίκαιο και τις συνθήκες τις οποίες έχει υπογράψει η Ε.Ε. (π.χ. Ευρωπαϊκή Σύμβαση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων).

Εκτός των πηγών δικαίου, δύο είναι τα αξιοσημείωτα γνωρίσματα του ΔΕΕ. Πρώτον, η «αρχή της υπεροχής» του ενωσιακού δικαίου έναντι του εθνικού. Η δικαστική απόφαση – ορόσημο που άνοιξε το δρόμο για την υπεροχή του ενωσιακού δικαίου ήταν για την υπόθεση *Costa v. ENEL* (1964)⁷ κατά την οποία υπήρχε ρήξη μεταξύ ιταλικού και κοινοτικού δικαίου. Η απόφαση του ΔΕΕ υπογράμμισε την αυθύπαρκτη υπεροχή του ενωσιακού δικαίου, εφόσον τα ίδια τα κράτη – μέλη επέλεξαν να δημιουργήσουν την Ένωση και να παραχωρήσουν σε αυτήν κυριαρχικά τους δικαιώματα. Έκτοτε, η δικαιοδοσία του ΔΕΕ επεκτάθηκε σταδιακά σε πολλούς τομείς της ενωσιακής πολιτικής με την υπεροχή του να αναγνωρίζεται ρητά και στη ΣΛΕΕ, βάσει της υπ' αριθμόν 17 προσαρτημένης δήλωσης⁸. Το δεύτερο, επομένως, χαρακτηριστικό γνώρισμα του ΔΕΕ είναι πως η δικαιοδοσία του επεκτείνεται πλέον

⁵Το πρωτογενές δίκαιο εκτός από τις ιδρυτικές συνθήκες περιλαμβάνει επίσης: (1) τις τροποποιητικές Συνθήκες της ΕΕ, (2) τα συνημμένα στις ιδρυτικές και τροποποιητικές Συνθήκες πρωτόκολλα, (3) τις Συνθήκες προσχώρησης των κρατών μελών στην ΕΕ

⁶«Η οδηγία δεσμεύει κάθε κράτος μέλος στο οποίο απευθύνεται, όσον αφορά το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα, αλλά αφήνει την επιλογή του τύπου και των μέσων στην αρμοδιότητα των εθνικών αρχών» άρθρο 288 – ΣΛΕΕ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A12012E288>

⁷Υπόθεση 6/64 [1964], ECR 585: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:61964CJ0006&from=EL>

⁸<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:12008E/AFI/DCL/17&from=EL>

σε όλες τις δραστηριότητες της Ένωσης με ηχηρή εξαίρεση την κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφαλείας (ΚΕΠΠΑ) (άρθρο 24 – ΣΕΕ/άρθρο 275 - ΣΛΕΕ).

Συνεπώς στο ευρωπαϊκό οικοδόμημα συναντάται ένα ολοκληρωμένο δικαστικό και νομικό σύστημα που αποτελεί αναπόσπαστο μέρος των νομικών συστημάτων των κρατών - μελών και είναι δεσμευτικό για αυτά. Αποσκοπώντας στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, τα κράτη - μέλη μετέφεραν τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις που απορρέουν από τις Συνθήκες από το εθνικό τους νομικό σύστημα στο νομικό σύστημα της Ε.Ε. Στο βωμό της ολοκλήρωσης, τα κράτη – μέλη θυσίασαν μέρος της κυριαρχίας τους και δημιούργησαν μια νομοθεσία που δέσμευε τόσο τους υπηκόους τους όσο και τα ίδια. Κατά συνέπεια, τα κράτη μέλη δεν μπορούν να θεσπίζουν εθνικούς νόμους που έρχονται σε αντίθεση με το δίκαιο της Ε.Ε. χωρίς να τίθεται υπό αμφισβήτηση η νομική βάση της ίδιας της Ε.Ε. Εάν παρόλα αυτά το κάνουν, το δίκαιο της Ε.Ε. θα πρέπει να υπερισχύει των εθνικών νόμων (δηλαδή να τους παρακάμπτει) στα εθνικά δικαστήρια της οικείας χώρας (EUR-lex, 2021).

Εφάμιλλη της ευρωπαϊκής δικαστικής λειτουργίας είναι και η ευρασιατική περίπτωση. Το άρθρο 19 – ΣΕΑΟΕ ορίζει την ίδρυση του Δικαστηρίου της Ευρασιατικής Ένωσης με έδρα το Μίνσκ της Λευκορωσίας. Η νομική του βάση, η σύνθεσή του και οι διαδικασίες που ακολουθεί καθορίζονται από το παράρτημα 2 της ΣΕΑΟΕ. Σύμφωνα με το δεύτερο κεφάλαιο του ανωτέρου παραρτήματος, το Δικαστήριο στελεχώνεται ισότιμα από δύο δικαστές από κάθε κράτος – μέλος με εννιαετή θητεία (παράρτημα 2, κεφάλαιο II – ΣΕΑΟΕ) ενώ επικουρείται διοικητικά από Γραμματείες των Δικαστών και μία κεντρική Γραμματεία του Δικαστηρίου (παράρτημα 2, κεφάλαιο III – ΣΕΑΟΕ). Τα μέλη της Γραμματείας επιλέγονται από το Ανώτατο Συμβούλιο, η οποία διαθέτει Πρόεδρο και δύο αξιωματούχους παρά τω Προέδρω με την προϋπόθεση ότι δεν προέρχονται από το ίδιο κράτος – μέλος (παράρτημα 2, κεφάλαιο III, παρ. 27 – ΣΕΑΟΕ).

Το δίκαιο της ΕΑΕ απορρέει πρωτογενώς από τη ΣΕΑΟΕ καθώς και τις διεθνείς συνθήκες εντός της Ένωσης ή αυτές που έχει συνάψει η Ένωση με τρίτα μέρη (άρθρο 6 – ΣΕΑΟΕ)⁹. Στο δευτερογενές δίκαιο περιλαμβάνονται οι αποφάσεις και οι οδηγίες των τριών κύριων θεσμικών οργάνων, δηλαδή του Ανωτάτου Συμβουλίου, του Διακυβερνητικού Συμβουλίου και της Επιτροπής, τα οποία υποστηρίζονται

⁹Συμπεριλαμβάνονται και τα αναθεωρητικά και συμπληρωματικά πρωτόκολλα της ΣΕΑΟΕ

δικαιοπαραγωγικά από το Κολλέγιο της Επιτροπής. Το Κολλέγιο αλληλεπιδρά με το Ανώτατο Συμβούλιο ώστε να εξισορροπούνται τα εθνικά συμφέροντα των κρατών-μελών με τις αναγκαιότητες της οικονομικής ολοκλήρωσης (Μαργαρίτου, 2020).

Παραπάνω¹⁰ αναφέρθηκε η συνέχεια του άρθρου 6 – ΣΕΑΟΕ, όπου η Συνθήκη ορίζει την υπερίσχυση των αποφάσεων των διακυβερνητικών συμβουλίων της Ένωσης σε περιπτώσεις σύγκρουσης αποφάσεων, τονίζοντας για άλλη μια φορά την ιεραρχική (και εθνοκεντρική) δομή της ΕΑΕ. Η εθνοκεντρική χάραξη των αποφάσεων των θεσμικών οργάνων επηρεάζει και τις αποφάσεις του Δικαστηρίου. Κατά κανόνα οι αποφάσεις του έχουν άμεση εφαρμογή στις χώρες της Ευρασιατικής Ένωσης και είναι νομικά δεσμευτικές. Ωστόσο, σύμφωνα με τους υπάρχοντες κοινοτικούς κανονισμούς, το εθνικό δίκαιο υπερισχύει του κοινοτικού δικαίου σε ό,τι αφορά τις δικαστικές αποφάσεις και αυτό μπορεί να οδηγήσει σε θεσμική σύγκρουση σε περίπτωση που υπάρχει αντίθεση μεταξύ αυτών των δύο (Ιατρίδης, 2020: 49). Η αρχή της υπεροχής του ενωσιακού δικαίου που ισχύει στην ευρωπαϊκή δικαστική λειτουργία, αντικαθίσταται από μία δικαστική πολιτική εξουσιασμένη από τις εθνικές κατευθύνσεις στην ευρασιατική περίπτωση.

Το μείζον ζήτημα είναι πως η εμπλοκή και υπερίσχυση των διακυβερνητικών οργάνων στις λειτουργίες της ΕΑΕ διαρρηγνύει τις ισορροπίες μεταξύ των εξουσιών και προσβάλλει τη σταθερότητα του συστήματος. Η δικαστική πολιτική δεν διαφεύγει από αυτό το ευρασιατικό παράδοξο με το Ανώτατο Συμβούλιο να εμπλέκεται και στη σφαίρα της δικαστικής λειτουργίας. Μία από τις αρμοδιότητες που του ανατίθενται βάσει του παραρτήματος 2 παρ. 114 - ΣΕΑΟΕ, είναι πως σε περίπτωση αδυναμίας εκτέλεσης καταδικαστικής απόφασης, που έχει επιβληθεί από το Δικαστήριο σε βάρος κράτους-μέλους, το τελευταίο «εντέλλεται να απευθυνθεί στο Ανώτατο Συμβούλιο, το οποίο αποφασίζει για τα μέτρα εκτέλεσης». Η πρόβλεψη αυτή παραβιάζει ευθέως την αρχή της δικαιοσύνης εντός του ευρασιατικού συστήματος και ενισχύει τον ρόλο των διακυβερνητικών οργάνων έναντι του δικαστικού και πλέον αρμόδιου οργάνου.

¹⁰Βλ. σελ. 26

2.4. Εξωτερικές Σχέσεις

Οι εξωτερικές σχέσεις εμπίπτουν στην νομική προσωπικότητα ενός διεθνούς οργανισμού με την εξωτερική πολιτική να είναι στενά συνυφασμένη με την πορεία ολοκλήρωσης των δύο οργανισμών και κατ'επέκταση με την Υψηλή Στρατηγική τους. Η εξωτερική πολιτική αφορά τόσο στις σχέσεις με τρίτα κράτη όσο και στη διασφάλιση της ασφάλειας και άμυνας του οργανισμού από εξωτερικές απειλές. Επιπλέον, στο πεδίο της εξωτερικής πολιτικής έγκειται η σπουδαιότερη ομοιότητα μεταξύ Ε.Ε. και ΕΑΕ, στην οποία οφείλονται πολλά δομικά στοιχεία των πολιτικών τους συστημάτων. Η ομοιότητα είναι πως η εξωτερική πολιτική εμπίπτει στη σφαίρα της διακυβερνητικής πολιτικής και στις δύο περιπτώσεις με τα κράτη – μέλη και των δύο οργανισμών να παραμένουν αδιάλλακτα στην παραχώρηση υπερεθνικών εξουσιών στο πεδίο της εξωτερικής πολιτικής. Παρά την προαναφερθείσα ομοιότητα, που αποτελεί τον κεντρικό και κινητήριο άξονα στη διαδικασία άσκησης της εξωτερικής πολιτικής, οι δύο περιπτώσεις παρουσιάζουν και αρκετές διαφοροποιήσεις.

Κατ'αρχάς στην ευρωπαϊκή περίπτωση, το στρατιωτικό σκέλος της ασφάλειας και άμυνας έχει παραχωρηθεί σε έναν εξωτερικό (της Ε.Ε.) οργανισμό, το ΝΑΤΟ. Το ΝΑΤΟ αποτελεί εγγυητή ασφαλείας της Ε.Ε. εκ καταβολών της, στο πλαίσιο ανάσχεσης της σοβιετικής απειλής σύμφωνα με την Υψηλή Στρατηγική των ΗΠΑ. Εκτός της συνεισφοράς του ΝΑΤΟ, κατά την μακρά πορεία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης έχουν αναπτυχθεί μηχανισμοί ασφαλείας και έχουν υιοθετηθεί πολιτικές άμυνας.

Η πρώτη αναφορά για κοινή πολιτική άμυνας στην ευρωπαϊκή ήπειρο γίνεται στις αρχές της δεκαετίας του 1950 με εκφραστή τον Γάλλο πρωθυπουργό Jaques Pleven, ο οποίος κατέθεσε σχέδιο που προέβλεπε την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Κοινότητας (ΕΑΚ). Το σχέδιο υπήρξε το αντικείμενο διαπραγματεύσεων μεταξύ των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα (ΕΚΑΧ) από το 1950 έως το 1952 και οδήγησε στην υπογραφή της συνθήκης για την ίδρυση της ΕΑΚ. Ωστόσο, η Συνθήκη απορρίφθηκε από τη Γαλλική Εθνοσυνέλευση το 1954 και το σχέδιο εγκαταλείφθηκε.

Δέκα χρόνια αργότερα, η Γαλλική κυβέρνηση υπέβαλε στους εταίρους της στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες δύο διαφορετικές εκδοχές σχεδίου - γνωστού ως «σχεδίου

Fouchet» (Fouchet I και Fouchet II) από το όνομα του συντάκτη του, του Γάλλου διπλωμάτη Christian Fouchet, που προέβλεπε στενότερη πολιτική συνεργασία, μια Ένωση Κρατών και κοινή εξωτερική πολιτική και άμυνα. Οι σχετικές διαπραγματεύσεις μεταξύ των κρατών μελών ναυάγησαν το 1962. Το 1970, η σύνοδος κορυφής του Λουξεμβούργου υιοθετεί την «έκθεση Davignon», η οποία προβλέπει την εγκαθίδρυση της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Συνεργασίας (ΕΠΣ) και τρία χρόνια αργότερα η σύνοδος κορυφής της Κοπεγχάγης συστηματοποιεί τη λειτουργία της ΕΠΣ. Η ΕΠΣ θεσμοθετείται με την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη το 1987.

Η Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας (ΚΕΠΠΑ) με τη σύγχρονη μορφή της εμφανίζεται το 1992 με τη συνθήκη του Μάαστριχτ, η οποία στο άρθρο 2 ορίζει την υιοθέτηση και εφαρμογή μίας κοινής εξωτερικής πολιτικής ανάμεσα στα κράτη – μέλη. Η ΚΕΠΠΑ σύστησε τον δεύτερο πυλώνα της ευρωπαϊκής ενοποίησης και αναπτύχθηκε περαιτέρω με τις Συνθήκες που ακολούθησαν τα επόμενα χρόνια. Στο άρθρο 2 της ΣΕΕ αποτυπώνεται το μήνυμα της Ε.Ε. για κατοχύρωση της ταυτότητάς της στη διεθνή σκηνή. Επιπλέον, τα κράτη – μέλη συμφωνούν στην υιοθέτηση της ΚΕΠΠΑ (άρθρο 24, ΣΕΕ) και στην επιδίωξη κοινών θέσεων σε ζητήματα εξωτερικής πολιτικής. Η λέξη κλειδί στα άρθρα της ΣΕΕ είναι η «επιδίωξη» (Κοπά, 2016: 51). Τα κράτη – μέλη της Ε.Ε. ακόμη και μετά από δεκαετίες συνεργασίας δεν ήταν έτοιμα να παραχωρήσουν αρμοδιότητες διαχείρισης ζητημάτων εξωτερικής πολιτικής σε υπερεθνικό επίπεδο. Κύριοι υποστηρικτές του διακυβερνητικού χαρακτήρα της εξωτερικής πολιτικής ήταν η Μεγάλη Βρετανία και η Γαλλία.

Οι αποφάσεις στο πλαίσιο της ΚΕΠΠΑ λαμβάνονται από το Συμβούλιο της Ε.Ε. με ομοφωνία¹¹ έπειτα από εντολή του ΕΣ που καθορίζει τους γενικούς προσανατολισμούς και τις στρατηγικές κατευθυντήριες γραμμές για τη χάραξη της ΚΕΠΠΑ. Σε επίπεδο πολιτικών στα πλαίσια της ΚΕΠΠΑ ξεχωρίζουν η δημιουργία των Μάχιμων Μονάδων (EU Battlegroups) καθώς και οι πιο πρόσφατες διαβουλεύσεις για τη δημιουργία της Μόνιμης Διαρθρωμένης Συνεργασίας (Permanent Structured Cooperation-PESCO). Η PESCO θεσμοθετήθηκε στα τέλη του 2017, έπειτα από πρωτοβουλία της Γερμανίας και της Γαλλίας, με σχετική απόφαση του Συμβουλίου. Σε αυτή την πρωτοβουλία συμμετέχουν όλα τα κράτη – μέλη της

¹¹Με περιορισμένη απόκλιση σε αποφάσεις που έχουν στρατιωτικές συνέπειες (άρθρο 218, παρ. 6 – ΣΛΕΕ)

Ε.Ε. πλην της Μάλτας και της Δανίας, ενώ παράλληλα εντάσσεται και η Μεγάλη Βρετανία παρά το «Brexit». Στο νέο αυτό πολιτικό πλαίσιο, τα συμμετέχοντα κράτη καλούνται να αναλάβουν περισσότερες δεσμεύσεις στον τομέα της άμυνας, να αξιοποιήσουν καλύτερα τις αμυντικές δαπάνες και να μειώσουν την εξάρτησή τους από άλλους διεθνείς οργανισμούς.

Στην ευρασιατική πλευρά, συνομολογείται η Συνθήκη Συλλογικής Ασφάλειας (ΣΣΑ) το 1992 μεταξύ της Ρωσίας, του Καζακστάν, της Αρμενίας, της Κιργιζίας, του Τατζικιστάν και του Ουζμπεκιστάν ως αμυντική συνεπαγωγή της Κοινοπολιτείας Ανεξαρτήτων Κρατών (ΚΑΚ). Τα μέλη της αποφασίζουν να εμβαθύνουν τη συνεργασία τους και να συγκροτήσουν μία κοινή δομή ασφάλειας και άμυνας, προκειμένου να ενισχύσουν την προστασία τους έναντι εξωτερικών επιθετικών ενεργειών.

Το εγχείρημα αυτό προσέελκυσε γρήγορα και άλλα πρώην σοβιετικά κράτη και μέσα στην επόμενη διετία (1993-1994), Λευκορωσία, Αζερμπαϊτζάν και Γεωργία εντάχθηκαν στη ΣΣΑ. Ωστόσο, το 1999, το Αζερμπαϊτζάν, η Γεωργία και το Ουζμπεκιστάν αποχώρησαν και συγκρότησαν το 2001, μαζί με την Ουκρανία και τη Μολδαβία, τον Οργανισμό για τη Δημοκρατία και την Οικονομική Ανάπτυξη, τον «GUAM» (από τα αρχικά των ονομάτων των συμμετεχόντων χωρών), προσεγγίζοντας την ευρατλαντική ολοκλήρωση και επιδιώκοντας στενότερη συνεργασία με την Ε.Ε. και το ΝΑΤΟ (Μαργαρίτου, 2020: 247).

Η ΣΣΑ στο άρθρο 4 ορίζει ρητά πως εάν ένα από τα κράτη-μέλη απειληθεί από κάποια επιθετική ενέργεια, τα άλλα κράτη θα το θεωρήσουν ως επιθετική ενέργεια εναντίον όλων. Ωστόσο, ορισμένοι παρατηρητές έχουν επισημάνει ότι αν και αυτό μπορεί να ισχύει για ορισμένα κράτη-μέλη, δεν ήταν αυτό που τους παρακίνησε όλους να προβούν στη σύναψη της ΣΣΑ. Αρκετές χώρες αναγκάστηκαν να προσχωρήσουν στη συνθήκη από τη Ρωσία που δυσκολευόταν να συμβιβαστεί με την απώλεια του καθεστώτος της υπερδύναμης και αντίπαλου δέους της Δύσης. Για να διατηρήσει την άμεση επιρροή της σε όσο το δυνατόν περισσότερες πρώην σοβιετικές χώρες, η Ρωσία, δημιούργησε τη ΣΣΑ. Παρόλα αυτά, εννέα χώρες προσχώρησαν στη Συνθήκη, γεγονός που την κατέστησε σημαντική περιφερειακή οντότητα στις πρώην σοβιετικές δημοκρατίες (JH Saat, 2005: 3).

Απότοκο της ΣΣΑ αποτελεί ο Οργανισμός της Συνθήκης Συλλογικής Ασφάλειας (ΟΣΣΑ). Κύριος στόχος του ΟΣΣΑ, σύμφωνα με τον καταστατικό του Χάρτη, είναι η προστασία της εθνικής κυριαρχίας και της εδαφικής ακεραιότητας των κρατών-μελών του, ενώ διασφαλίζει την περιφερειακή σταθερότητα και την ειρήνη μέσω της συνεργασίας των κρατών-μελών σε μία πληθώρα καίριων ζητημάτων, όπως για παράδειγμα στην καταπολέμηση του εξτρεμισμού, στην εξουδετέρωση τρομοκρατικών δικτύων και στην καταπολέμηση του διασυνοριακού εγκλήματος (άρθρα 3, 5, 7 του Χάρτη του Οργανισμού της Συνθήκης για τη Συλλογική Ασφάλεια). Ο καταστατικός Χάρτης επιβεβαιώνει την επιθυμία όλων των συμμετεχόντων κρατών να απέχουν από τη χρήση ή την απειλή βίας («inaction clause») και από πολλές απόψεις, αντανakλά τα συμφέροντα ασφαλείας της Ρωσίας στη γειτονιά της με απώτερο στόχο την εδραίωση μιας σφαίρας επιρροής. Ενδεικτικά παραδείγματα της ρωσοκεντρικής στράτευσης της συμμαχίας είναι οι αποφάσεις για μη εμπλοκή στη συμπλοκή της Ος στο Κιργιστάν το 2010 και στην πιο πρόσφατη σύρραξη στο Ναγκόρνο – Καραμπάχ δέκα χρόνια αργότερα. Η στρατιωτική συμμαχία, μεταξύ άλλων, διασφαλίζει ότι τα μέλη του δεν μπορούν να ενταχθούν σε άλλες στρατιωτικές συμμαχίες, όπως για παράδειγμα το NATO, καθώς και ότι οι στρατιωτικές βάσεις οποιασδήποτε τρίτης χώρας στο έδαφος κάποιας από τις συμμετέχουσες χώρες, χρειάζονται την έγκριση όλων των κρατών - μελών.

Στον Ευρασιατικό χώρο, ο ΟΣΣΑ διαθέτει τις Συλλογικές Δυνάμεις Ταχείας Αντίδρασης (KSOR), πλήθους 20.000 ατόμων, οι οποίες αποτελούνται από μόνιμα τοποθετημένο στρατιωτικό προσωπικό των κρατών - μελών και μετέχουν σε κοινές ασκήσεις αποσκοπώντας στην επαύξηση της αποτελεσματικότητάς τους και στην ανάπτυξη αντιτρομοκρατικών ικανοτήτων. Ακόμη, στο οπλοστάσιο του ΟΣΣΑ ανήκουν οι Συλλογικές Δυνάμεις Ταχείας Ανάπτυξης (KSBR) και Συλλογικές Ειρηνευτικές Δυνάμεις που μετρούν από 4.000 δυναμικό η καθεμία. Η Ρωσία αποτελεί τον μεγαλύτερο χορηγό αυτών των δυνάμεων, παρέχοντας τον μεγαλύτερο αριθμό στρατευμάτων (80%), τα οπλικά συστήματα και τον υψηλότερο στρατιωτικό προϋπολογισμό. Ενδεικτικά, η Ρωσία παρέχει ένα αερομεταφερόμενο τμήμα και μια αερομεταφερόμενη ταξιαρχία, ενώ τα υπόλοιπα κράτη – μέλη δεν προσφέρουν περισσότερο από ένα τάγμα. Στον παρακάτω πίνακα αποτυπώνεται η μεγάλη διαφορά στη στρατιωτική ισχύ της Ρωσίας συγκριτικά με τα υπόλοιπα μέλη του ΟΣΣΑ.

Πίνακας 1: Σύγκριση των μετασοβιετικών δυνάμεων βάσει επιλεγμένων παραμέτρων

	Αριθμός Στρατιωτικού Προσωπικού	Άρματα Μάχης	Πολεμικά Αεροσκάφη
Ρωσία	900,000	2,780	1,176
Αρμενία	44,800	109	15
Λευκορωσία	45,350	532	64
Καζακστάν	39,000	300	104
Κυργιστάν	10,900	150	4
Τατζικιστάν	7,500	37	0

Πηγή: Margarete Klein (2019) - Own table based on data from IISS (ed.), The Military Balance. The Annual Assessment of Global Military Capabilities and Defense Economics (London, 2018): 181–215.

Ο ΟΣΣΑ διοργανώνει κοινές ασκήσεις που συνήθως έχουν ανταποδοτικό ή αμυντικό χαρακτήρα ή δοκιμές νέων οπλικών τεχνολογιών και συστημάτων. Οι πιο γνωστές αποστολές σε αυτό το πλαίσιο είναι οι κοινές ασκήσεις μικτού σώματος «Rubezh»¹² που διεξάγονται κάθε χρόνο από το 2004 με υψηλή συμμετοχή από τα κράτη – μέλη. Η πρώτη φορά που ενεργοποιήθηκε στρατιωτικά ο ΟΣΣΑ ήταν κατά την πρόσφατη περίπτωση του Καζακστάν, όπου, μετά από έκκληση του προέδρου Τοκάγιεφ, στρατεύματα του ΟΣΣΑ βοήθησαν στην καταστολή των επεισοδίων που είχαν ξεσπάσει στη χώρα και απειλούσαν την κυβέρνηση (Duvanova, 2022).

Η Ε.Ε., από την άλλη, δεν περιορίζεται σε διεξαγωγή κοινών ασκήσεων. Στα πλαίσια της ΚΠΑΑ, η Ε.Ε. έχει δρομολογήσει και διεξάγει 36 επιχειρήσεις και αποστολές σε τρεις ηπείρους. Σύμφωνα με στοιχεία του Μαΐου 2021, υπάρχουν 17 εν εξελίξει αποστολές και επιχειρήσεις ΚΠΑΑ, εκ των οποίων 11 είναι μη στρατιωτικές και 6 στρατιωτικές, και στις οποίες συμμετέχουν περίπου 5.000 στρατιωτικοί και μη στρατιωτικοί υπάλληλοι της Ε.Ε. που έχουν τοποθετηθεί στο εξωτερικό (Δελτίο για την Ευρωπαϊκή Ένωση, 2021).

¹² Η τελευταία αποστολή “Rubezh – 2022” διεξήχθη στο Τατζικιστάν τον Οκτώβριο του 2022: <https://en.odkb-csto.org/training/rubezh/v-tadzhikistane-zavershilos-uchenie-ksbr-tsar-rubezh-2022/#loaded>

Τα βήματα εξέλιξης της ΚΕΠΠΑ ήταν πολύ πιο αργά και δειλά όπως αποδεικνύεται και από τις ίδιες τις διατάξεις των Συνθηκών σύνθεσής της. Ο τομέας της άμυνας ανέκαθεν αποτελούσε αγκάθι για τα κράτη – μέλη της Ε.Ε. που αρχικά ήθελαν να αποφύγουν τον επανεξοπλισμό της Γερμανίας, αλλά και δεκαετίες αργότερα αρνούνταν να αποχωριστούν τον διακυβερνητικό χαρακτήρα λήψης αποφάσεων. Στον αντίποδα, στην Ευρασία, έγιναν πολύ πιο εντατικά και αποφασιστικά βήματα για τη διαμόρφωση πλαισίου συλλογικής άμυνας, κατευθυνόμενα κυρίως από τη ρωσική στρατηγική και το βηματισμό που όριζε η Μόσχα.

3. Ολοκλήρωση: Προοπτικές, Ιδιαιτερότητες και Όρια

3.1. Οικονομική Ολοκλήρωση

Μέσω των προαναφερθέντων πολιτικών τους οι υπό εξέταση οργανισμοί αποσκοπούν στην εμβάθυνση της ολοκλήρωσής τους. Η ολοκλήρωση επιτυγχάνεται σταδιακά, εκκινώντας από την οικονομική ολοκλήρωση. Πρώτος στόχος ενός οργανισμού, που επιθυμεί να εξελιχθεί σε σημαίνοντα παίκτη στην περιφέρειά του, είναι η δημιουργία ενός καθεστώτος ελεύθερου εμπορίου, το οποίο με τη σειρά του θα οδηγούσε στη δημιουργία μίας τελωνειακής ένωσης και συνεπακόλουθα σε μια εν δυνάμει ενιαία αγορά στη γεωγραφική του περιφέρεια (Balassa, 1961).

Η θεωρία του Balassa (1961), η οποία εξετάζει τις μορφές οικονομικής συνεργασίας, αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο στην ιστορία της ολοκλήρωσης με το μοντέλο ανάπτυξης της Ε.Ε. να αποτελεί την πιο επιτυχημένη προσπάθεια που επιβεβαιώνει τη θεωρία (Sapir, 2011). Η Ε.Ε. κατόρθωσε σε βάθος δεκαετιών να συγκροτήσει μια οικονομική ένωση και να περάσει το κατώφλι για την πλήρη ολοκλήρωση. Άλλωστε η αρχική ιδέα της ευρωπαϊκής ενοποίησης αναπτύχθηκε μέσω της οικονομικής συνεργασίας των κρατών – μελών. Η ΕΚΑΧ (1951) μετουσιώνει την απελευθέρωση του εμπορίου (άνθρακα και χάλυβα) στην Ευρώπη μέσω της δημιουργίας μιας ζώνης ελεύθερων συναλλαγών διακυβερνητικής συνεργασίας. Στα τέλη της ίδιας δεκαετίας τα κράτη – μέλη συμφωνούν στη δημιουργία της ΕΟΚ και εγκαθιδρύουν την τελωνειακή Ένωση με την Συνθήκη της Ρώμης (1957) ενώ δύο χρόνια αργότερα εντάσσονται σε ένα νέο διευρυμένο πλαίσιο διακυβερνητικού χαρακτήρα εννέα

ακόμη κράτη¹³ σχηματίζοντας την Ευρωπαϊκή Ζώνη Ελεύθερων Συναλλαγών (ΕΖΕΣ)¹⁴. Στις δεκαετίες που ακολούθησαν εντάχθηκαν περισσότερα κράτη – μέλη στην τότε ΕΟΚ τα οποία ανέπτυξαν περαιτέρω την συνεργασία τους στον οικονομικό τομέα. Η οικονομική σύγκλιση των κρατών – μελών οδήγησε στην Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη το 1987 (ΕΕΠ) η οποία κάλυψε τα κενά της Συνθήκης για την ΕΟΚ με την άρση όλων των τελωνειακών εμποδίων και τη διεύρυνση της εσωτερικής αγοράς ώστε να επεκταθεί στην τρίπτυχη ελεύθερη διακίνηση αγαθών, υπηρεσιών και ατόμων στους κόλπους της ΕΟΚ.

Αποκορύφωμα της ευρωπαϊκής οικονομικής ολοκλήρωσης συνιστά η συνομολόγηση της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης (ΟΝΕ) η οποία συμπίπτει (ως προς το πρώτο της στάδιο¹⁵) χρονολογικά με τη σύναψη της Συνθήκης για την Ε.Ε. Στο πλαίσιο της ΟΝΕ, τα κράτη – μέλη (τα οποία δεν συμπίπτουν με τα κράτη – μέλη της Ε.Ε. καθώς τέθηκαν οικονομικά/ δημοσιονομικά κριτήρια για την ένταξη) προέβησαν στην ίδρυση της ΕΚΤ, με προοπτική πλήρους ανεξαρτησίας και στη χρήση κοινής νομισματικής μονάδας, του «ευρώ». Η ΟΝΕ συνιστά το απαύγασμα της προηγμένης πολυεθνικής οικονομικής ολοκλήρωσης της Ε.Ε. και κατόρθωσε να εξαλείψει τους συναλλαγματικούς κινδύνους και τις νομισματικές διακυμάνσεις, δημιουργώντας τις πλέον κατάλληλες προϋποθέσεις για την οικονομική σύγκλιση των κρατών – μελών.

Σχήμα 4: Στάδια Οικονομικής Ολοκλήρωσης Ε.Ε.

Όπως αποδεικνύεται από το Σχήμα 4, το επιτυχημένο κατά τον Sapir (2011) ευρωπαϊκό μοντέλο οικονομικής συνεργασίας χρειάστηκε περίπου μισό αιώνα αλληπάλληλων διαπραγματεύσεων και Συνθηκών για να μεταβεί από το στάδιο της

¹³Ηνωμένο Βασίλειο, Νορβηγία, Σουηδία, Δανία, Αυστρία, Πορτογαλία, Ισλανδία, Ελβετία, και αργότερα η Φινλανδία

¹⁴Σήμερα η ΕΖΕΣ διαθέτει μόλις τέσσερα κράτη – μέλη (Ισλανδία, Νορβηγία, Λιχτενστάιν, Ελβετία) [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:European Free Trade Association \(EFTA\)/el](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:European_Free_Trade_Association_(EFTA)/el)

¹⁵Απαιτήθηκαν τρία στάδια υλοποίησής της από το 1990 έως το 1999 <https://www.ecb.europa.eu/ecb/history/emu/html/index.el.html>

ζώνης εμπορικών συναλλαγών στην οικονομική και νομισματική ένωση. Απεναντίας, στην ευρασιατική περίπτωση για τη σύσταση ζώνης ελεύθερων συναλλαγών, τελωνειακής ένωσης και εσωτερικής/ κοινής αγοράς χρειάστηκαν μόλις πέντε άρθρα στην ιδρυτική Συνθήκη της Ευρασιατικής Οικονομικής Ένωσης (ΣΕΑΟΕ).

Συγκεκριμένα στα άρθρα 25 – 29 ΣΕΑΟΕ ορίζεται η ίδρυση τελωνειακής ένωσης (CCU) και κοινού οικονομικού χώρου (CES). Μία Συνθήκη συγκεντρώνει μια ζώνη ελεύθερων συναλλαγών, μια τελωνειακή ένωση και μια εσωτερική αγορά. Ειδικότερα, το άρθρο 25 της ΣΕΑΟΕ ορίζει την ύπαρξη και τη λειτουργία της Τελωνειακής Ένωσης και του Κοινού Δασμολογίου, καθώς και την εσωτερική αγορά αγαθών. Το άρθρο 28 της ΣΕΑΟΕ ορίζει τη δημιουργία μιας εσωτερικής αγοράς εντός των συνόρων του συνόλου των κρατών μελών, όπου προβλέπεται η ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων, των προσώπων, των υπηρεσιών και των κεφαλαίων, χωρίς την εφαρμογή εισαγωγικών και εξαγωγικών δασμών, φόρων και επιβαρύνσεων στο αμοιβαίο εμπόριο.

Η ίδρυση της Ευρασιατικής Αναπτυξιακής Τράπεζας συνιστά ένα ακόμη ορόσημο της ευρασιατικής οικονομικής ολοκλήρωσης το οποίο είχε υλοποιηθεί ήδη από τα χρόνια της EurAsEC (2006) με έδρα το Αλμάτι του Καζακστάν και αποστολή την οικονομική ανάπτυξη των κρατών – μελών, την επέκταση των εμπορικών σχέσεων και την δημιουργία ισχυρών δεσμών μεταξύ των μέσω επενδύσεων. Στόχος των ευρασιατικών κρατών είναι η δημιουργία Κεντρικής Τράπεζας που θα σημάνει την σύγκλιση των οικονομιών και θα καλλιεργήσει τις προϋποθέσεις μίας δυνητικής νομισματικής Ένωσης. Σημειωτέον, πως στα άρθρα 64, 70 & 103 ΣΕΑΟΕ ορίζεται ρητά η στόχευση για την σύσταση, έως το 2025, Κεντρικής Τράπεζας ως υπερεθνικής αρχής.

Η ταχύτατη δημιουργία της Ευρασιατικής Οικονομικής Ένωσης, που πληροί όλα τα βήματα της οικονομικής ολοκλήρωσης, συμπεκνωμένα στην ίδια ιδρυτική συνθήκη, λογίζεται ως αποτέλεσμα μίμησης του ευρωπαϊκού μοντέλου. Οι δεκαετίες οικονομικής ολοκλήρωσης που χρειάστηκε η Ε.Ε. λειτούργησαν ως παράδειγμα για το αντίστοιχο ευρασιατικό εγχείρημα οικονομικής ολοκλήρωσης. Με αυτό τον τρόπο, η Ευρασιατική Ένωση κατόρθωσε να κερδίσει σημαντικό χρόνο στη δημιουργία του κατάλληλου εδάφους για την περαιτέρω ολοκλήρωση των κρατών – μελών της στη δική της περιφέρεια.

Συμπερασματικά, τόσο το ευρωπαϊκό όσο και το ευρασιατικό μοντέλο, καθ'ομοίωσιν του πρώτου, αποδεικνύουν πως η σύζευξη των οικονομικών και εμπορικών διαύλων ανάμεσα στα κράτη – μέλη δημιουργεί πρόσφορο έδαφος για την εμβάθυνση της συνεργασίας (σύμφωνα και με τις επιταγές του νεολειτουργισμού) και ανοίγει το δρόμο για περαιτέρω ολοκλήρωση, πολιτική ή και περιφερειακή.

3.2. Περιφερειακή Ολοκλήρωση και Διακυβέρνηση

Για την τελευταία, απαραίτητη προϋπόθεση συνιστά η συντονισμένη μετατόπιση των εγχώριων ταυτοτήτων, νορμών και πολιτικών σε ένα σύστημα επίσημων δομών που ξεπερνάει τα κρατικά σύνορα. Ο βαθμός της περιφερειακής ολοκλήρωσης δύναται να ποικίλλει, από την καθαρή διακυβερνητική συνεργασία κυρίαρχων κρατών έως την μεταφορά εξουσίας σε υπερεθνικές κεντρικές δομές λήψης αποφάσεων (Heywood, 2013: 778). Η θεώρηση του Heywood (2013) συνάδει με την προϋπόθεση που θέτει ο Balassa (1961) στη θεωρία του υποστηρίζοντας το ρόλο της αποτελεσματικότητας της διακυβέρνησης καθώς και την ύπαρξη μίας υπερεθνικής αρχής ως καθοριστικές συνιστώσες για την επίτευξη της «πλήρους ολοκλήρωσης».

Το ρόλο της υπερεθνικής αρχής διαδραματίζουν οι Επιτροπές των δύο υπό εξέταση διεθνών οργανισμών. Μέσω των λειτουργιών που αναπτύχθηκαν παραπάνω τόσο η Ευρωπαϊκή όσο και η Ευρασιατική Επιτροπή συνιστούν την ‘καρδιά’ των πολιτικών συστημάτων των αντίστοιχων οργανισμών. Οι δύο επιτροπές έχουν όλα τα διακριτικά στοιχεία που συνθέτουν ένα υπερεθνικό όργανο, με πρωτοβουλία νομικοπαραγωγικού έργου, εκτελεστικές και ελεγκτικές αρμοδιότητες, διασφαλίζοντας παράλληλα την πιστή εφαρμογή των διατάξεων των Συνθηκών από τα κράτη – μέλη.

Το δεύτερο στοιχείο της θεωρίας του Balassa, από την άλλη, είναι δυσκολότερο να εντοπιστεί καθώς δεν αφορά σε ένα δομικό χαρακτηριστικό του οργανισμού. Η αποτελεσματικότητα της διακυβέρνησης δύναται να εξεταστεί βάσει μίας σειράς κριτηρίων που προέρχονται από την επιστήμη της δημόσιας διοίκησης, τα επονομαζόμενα «checks and balances»¹⁶ και συνιστούν στην αρχή διάκριση των εξουσιών, στην πολυεπίπεδη αλληλεπίδραση των οργάνων λήψης αποφάσεων, στη λογοδοσία των οργάνων και στην εφαρμογή του κράτους δικαίου. Σε αυτά τα

¹⁶Συναντώνται ως «checks and balances system» στο Σύνταγμα των Η.Π.Α. (άρθρα 1,2 & 3) https://www.law.cornell.edu/wex/separation_of_powers_0

κριτήρια ο Woods (1999) εισάγει στο φάσμα της «χρηστής διακυβέρνησης» (good governance) επιπρόσθετα κριτήρια όπως αυτά της δικαιοσύνης και της διαφάνειας.

Συνεπώς, για την εξέταση των προοπτικών ολοκλήρωσης των δύο διεθνών οργανισμών είναι απαραίτητη η εκ των προτέρων αξιολόγηση της εφαρμογής των προαναφερθέντων κριτηρίων.

Πρώτα απ' όλα, η εξουσία των δύο Ενώσεων διαχωρίζεται στους τρεις κλάδους και οι εκάστοτε Συνθήκες επιτυγχάνουν να συμπεριλάβουν ικανοποιητικούς ελέγχους και ισορροπίες μεταξύ των θεσμικών οργάνων των πολιτικών τους συστημάτων. Το Ανώτατο Συμβούλιο μαζί με το Ευρασιατικό Διακυβερνητικό Συμβούλιο και το Κολλέγιο ασκούν νομοθετικές λειτουργίες στο ευρασιατικό οικοδόμημα, ενώ το τρίγωνο Ευρωπαϊκή Επιτροπή – Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο – Συμβούλιο Ε.Ε. επιτελεί το ρόλο του νομοθέτη στην ευρωπαϊκή περίπτωση. Ο εκτελεστικός κλάδος, εφαρμόζεται από τις δύο Επιτροπές των οργανισμών σε συνεργασία με τα Συμβούλια για την εξασφάλιση ισορροπιών εντός του συστήματος. Το σεβασμό της αρχής διάκρισης των εξουσιών συμπληρώνουν τα δύο Δικαστήρια ασκώντας τη δικαιοσύνη ανεξάρτητα, διαθέτοντας δημοσιονομική και διοικητική αυτονομία.

<i>Πίνακας 2: Κριτήρια</i>	<u>Ευρωπαϊκή Ένωση</u>	<u>Ευρασιατική Ένωση</u>
Βασικά κριτήρια		
Διάκριση εξουσιών	✓	✓ (ρόλος Δικαστηρίου)
Πολυεπίπεδη διακυβέρνηση	✓	✓
Κράτος δικαίου	✓	✓
Πρόσθετα κριτήρια		
Αξιοπιστία/ Σταθερότητα	✓	✓ (απουσία κοινοβουλίου)
Συμμετοχικότητα	✓	✓ (απουσία κοινοβουλίου)
Διαφάνεια	✓	✓

Αμφότερα τα πολιτικά συστήματα αποσκοπούν στην εναρμόνιση των πολιτικών τους και στην αξιόπιστη και διαφανή εκροή τους στα εθνικά συστήματα. Η αξιοπιστία και η διαφάνεια συντελούν παράλληλα στη βιωσιμότητα του συστήματος και προσφέρουν ουσιαστικά στη σταθερότητά του. Η απουσία κοινοβουλίου στο ευρασιατικό οικοδόμημα λειτουργεί ανασταλτικά για την επίτευξη της πολυπόθητης

σταθερότητας καθώς επηρεάζει αρνητικά την δυνατότητα αμεσότερης συμμετοχής των πολιτών στο πολιτικό σύστημα της ΕΑΕ. Από την άλλη, οι ευρωπαϊκές εκλογές διασφαλίζουν τη σταθερότητα του πολιτικού συστήματος της Ε.Ε. και τη συνέχιση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

Ένα άκομη σημείο όπου το ευρασιατικό πολιτικό σύστημα υστερεί είναι ο παρεμβατικός ρόλος του Ανωτάτου Συμβουλίου στις αποφάσεις του Δικαστηρίου, διαβάλλοντας την ανεξαρτησία της δικαιοσύνης. Αν και η ανάμιξη του Ανωτάτου Συμβουλίου στο δικαστικό σύστημα της ΕΑΕ προκαλεί ανισορροπία στο σύστημα διακυβέρνησης, εντούτοις δεν διαταράσσει την διάκριση των εξουσιών (Margaritou, 2021). Σε τελική ανάλυση, το Δικαστήριο επιλύει τα ζητήματα που ανακύπτουν ανάμεσα στα κράτη – μέλη ή τα θεσμικά όργανα και συμβάλλει στη λειτουργική ισορροπία της ΕΑΕ συνολικά.

Παρά τις προαναφερθείσες αδυναμίες του συστήματος διακυβέρνησης (βλ. Πίνακας 2) στο ευρασιατικό οικοδόμημα, η ανάπτυξη της ευρασιατικής ολοκλήρωσης συνεχίζεται. Τα θεσμικά όργανα συνεχίζουν να υιοθετούν και να αναπτύσσουν εναρμονισμένες ρυθμίσεις, κοινές προσεγγίσεις και πολιτικές.

3.3. Ιδιαιτερότητες και Όρια Ολοκλήρωσης

Όπως καταδείχθηκε παραπάνω οι δύο διεθνείς οργανισμοί έχουν θέσει τα θεμέλια και έχουν εκκινήσει διαδικασίες ολοκλήρωσης, αρχικά οικονομικής και στη συνέχεια πολιτικής και περιφερειακής. Η πορεία ολοκλήρωσής τους δεν είναι απρόσκοπτη καθώς κάποια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των διαδικασιών ολοκλήρωσης λειτουργούν ως τροχοπέδη και θέτουν όρια στην περαιτέρω εμβάθυνσή της.

Στο ευρασιατικό οικοδόμημα, η σημαντικότερη ιδιομορφία έγκειται στο γεγονός πως στην ευρασιατική ολοκλήρωση λαθροβιοί η ρωσική Υψηλή Στρατηγική. Η Ρωσία αποτελεί τον κυριότερο (και ισχυρότερο) δρώντα στην ΕΑΕ. Η ίδια ύπαρξη της ΕΑΕ οφείλεται σε ρωσική πρωτοβουλία και δυναμική με την εξάρτηση της από τη ρωσική ισχύ να είναι ζωτικής σημασίας. Ωστόσο η Ρωσία χρησιμοποίησε την Ευρασιατική Ένωση ως μέσο εξυπηρέτησης της εγχώριας Υψηλής Στρατηγικής αποσκοπώντας στην εγκαθίδρυση μίας διαπεριφέρειας με ρωσική επιρροή και εξάρτηση. Με αυτό τον τρόπο η ΕΑΕ μετατρέπεται σε έρμαιο της ρωσικής πολιτικής η οποία την τελευταία δεκαετία χαρακτηρίζεται από αναθεωρητικές τάσεις. Η επέμβαση στη

Γεωργία το 2008, η προσάρτηση της Κριμαίας το 2014 και η εισβολή στην Ουκρανία στις αρχές του 2022, συνιστούν αγκάθια που επεκτείνονται και στην ευρασιατική ολοκλήρωση η οποία κινδυνεύει να λήξει άδοξα σε περίπτωση συνέχισης της ρωσικής επιθετικότητας. Το ξέσπασμα και η έκβαση του ρωσο-ουκρανικού πολέμου αποτελούν κομβικό σημείο και για το μέλλον της ΕΑΕ. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω το ευρασιατικό ενωσιακό εγχείρημα συνιστά «ενός ανδρός αρχή» (Μαργαρίτου, 2020), όμως η ίδια ‘ρωσική ιδιοφυΐα’ που το πραγματοποίησε ενδέχεται και να αποβεί μοιραία για τη βιωσιμότητά του.

Μία επιπρόσθετη ιδιαιτερότητα και ειδοποιός διαφορά με την ευρωπαϊκή περίπτωση είναι πως η ΕΑΕ συνιστά ολοκλήρωση ‘αυταρχικών’ καθεστώτων που όμως κατορθώνει και λειτουργεί. Αν και η ΕΑΕ θα μπορούσε δυνητικά και καταστατικά να λειτουργήσει ως το οχηματαγωγό της φιλελευθεροποίησης των κρατών – μελών της, παραδόξως τα κράτη της ΕΑΕ πέτυχαν την ολοκλήρωση χωρίς να φιλελευθεροποιηθούν. Πεισματικά, παρέμειναν σε ένα καθεστώς αυταρχισμού από επιλογή. Χαρακτηριστικό παράδειγμα συνιστά η συνταγματική αναθεώρηση που προώθησε ο Ρώσος Πρόεδρος Πούτιν σύμφωνα με την οποία θα μπορέσει να παραμείνει στην εξουσία έως το 2036 (Deutsche Welle, 2020).

Όσον αφορά το ευρωπαϊκό οικοδόμημα, η ιδιαιτερότητα που παρουσιάζει σχετίζεται με την αμυντική εξάρτηση από το NATO. Οι προσπάθειες για ευρωπαϊκή στρατιωτική αυτονομία είναι η λυδία λίθος της αδυναμίας αποσύνδεσης από το NATO. Κατά τις τελευταίες δεκαετίες η Ε.Ε. εξετάζει σοβαρότερα το ενδεχόμενο ανάπτυξης ευρωπαϊκών στρατιωτικών μονάδων έξω από τη νατοϊκή ομπρέλα. Σε αυτή την απόφαση συνετέλεσε το γεγονός πως η αμερικανική στρατηγική, ήδη από την προεδρία Ομπάμα (2009 – 2017) έχει επικεντρωθεί στην ανάσχεση της αναδυόμενης κινεζικής δύναμης («Pivot to Asia»). Η κριτική που δέχτηκε το NATO από την άλλη πλευρά του Ατλαντικού ήταν έντονη με τον Γάλλο Πρόεδρο Μακρόν να δηλώνει πως το NATO είναι πια «εγκεφαλικά νεκρό» (The Economist, 2019). Σε αυτό το πλαίσιο η ΚΕΠΠΑ στοχεύει στην εμβάθυνση της συνεργασίας των κρατών μελών στο επίπεδο της άμυνας και ασφάλειας και στην επίτευξη μίας στρατιωτικής αυτονομίας της Ε.Ε. με ενδεικτικότερο παράδειγμα την υιοθέτηση της PESCO που αναπτύχθηκε παραπάνω. Το ζήτημα για την Ε.Ε. είναι μέχρι ποιο σημείο μπορεί να επιδιώξει τη στρατιωτική της αυτονομία χωρίς αυτό να επηρεάσει τις σχέσεις της με

την Ουάσιγκτον και το αν η επιλογή αυτής της κατεύθυνσης είναι πράγματι προς όφελος της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

Βάσει αυτού του διλήμματος η Ε.Ε. καλείται να υπερβεί το όριο της προώθησης της ήπιας ισχύος και να προβεί στον εμπλουτισμό της στρατηγικής της εργαλειοθήκης με πολιτικές σκληρής ισχύος. Ως ένα άθροισμα δημοκρατικών κρατών που επέλεξαν να εισέλθουν σε έναν θεσμό για αποφυγή πολέμου, η σύγχρονη επικαιρότητα υπερτονίζει την ανικανότητα της Ε.Ε. να αντιδράσει επαρκώς σε έναν πόλεμο που λαμβάνει χώρα στην εγγύτερη γειτονιά της.

3.4. Προοπτικές Ολοκλήρωσης

Λόγω της ρευστότητας της κατάστασης που προκαλεί ο ρωσο-ουκρανικός πόλεμος είναι δύσκολο να εκτιμηθεί η προοπτική της ευρασιατικής ολοκλήρωσης. Τα κράτη – μέλη πλην της Ρωσίας επιθυμούν τη συνέχιση του ευρασιατικού εγχειρήματος, όμως η εξάρτηση από τη ρωσική στρατηγική ενδέχεται να τελματώσει το όραμα για μεγαλύτερη εμβάθυνση στην ευρασιατική περιφέρεια. Σε μία τέτοια περίπτωση περισσότερο ζημιώνονται τα πρώτα καθώς η Ρωσία διατηρεί εξέχοντα ρόλο και σε άλλες συμμαχίες (όπου μετέχει και η Κίνα) της συγκεκριμένης περιφέρειας, τις οποίες θα μπορούσε δυνητικά να αξιοποιήσει σε μεγαλύτερο βαθμό σε περίπτωση κατάρρευσης της ΕΑΕ.

Ένα από αυτά τα σχήματα συνεργασίας είναι οι BRICS που εμπλαισιώνει τις δύο μεγαλύτερες δυνάμεις της ευρασιατικής διαπεριφέρειας (Ρωσία και Κίνα). Από το 2009, οι BRICS αποτέλεσαν σημαντικό και υπό διαμόρφωση παράγοντα στο νέο παγκόσμιο χάρτη. Οι χώρες του οργανισμού αποτελούν το 41% του παγκόσμιου πληθυσμού και διαθέτουν το 24% του παγκόσμιου ΑΕΠ με τα συνολικά συναλλαγματικά τους διαθέσιμα να αποτιμούνται στα 4 τρισεκατομμύρια δολάρια (Λάβδας, 2022). Παρά τη «δομική ακαμψία» της ομάδας, ανάμεσα στους BRICS η Ρωσία διαθέτει σημαντικούς συμμάχους που δεν έχουν προβεί σε καταδίκη της ρωσικής επιθετικότητας και αναγνωρίζουν τη δυναμική της¹⁷.

Επιπρόσθετα, η πιο απτή ένδειξη ρωσοκινεζικής σύμπνοιας σε στρατιωτικό, οικονομικό και πολιτικό επίπεδο είναι ο Οργανισμός Συνεργασίας της Σαγκάης

¹⁷Στη 14^η Σύνοδο των BRICS (23-24 Ιουνίου 2022) η Κίνα και οι υπόλοιπες χώρες εξέφρασαν την αντίθεση τους με τις κυρώσεις που επιβλήθηκαν στη Ρωσία: <https://www.liberal.gr/epikairota/o-neos-pagkosmios-hartis-o-polemos-kai-oi-brics>

(ΟΣΣ) που δημιουργεί ένα ενιαίο μέτωπο Ρωσίας – Κίνας και συμπεριλαμβάνει στους κόλπους του και κράτη – μέλη της ΕΑΕ. Με έτος ίδρυσης το 2001 και έδρα το Πεκίνο, ο ΟΣΣ, διαθέτει πολυεπίπεδη και συνεκτική δομή και αποσκοπεί στην διατήρηση της ασφάλειας και της περιφερειακής σταθερότητας. Στο ανώτατο επίπεδο, πέραν των γενικών στόχων «της ειρήνης και της σταθερότητας», ο ΟΣΣ στοχεύει στη σύγκλιση στη σφαίρα της «εξωτερικής πολιτικής, σε διεθνείς οργανισμούς και fora» καθώς και στην «προώθηση μιας νέας, δημοκρατικής, δίκαιης και λογικής πολιτικής και οικονομικής διεθνούς τάξης» (Μαργαρίτου, 2020: 255). Ο ΟΣΣ αποτελεί ενδεχομένως τη σημαντικότερη εναλλακτική της Ρωσίας να συνεχίσει το έργο της περιφερειακής ολοκλήρωσης στην Ευρασία, με σύμμαχο αλλά και ηγέτη την Κίνα. Εξάλλου, η Ρωσία θεωρεί την Κίνα ως το ‘αντίδοτο’ της κακής της σχέσης με την Δύση. Ενδεικτική της σημαντικότητας του ΟΣΣ και της αντιδυτικής σύμπλευσης Κίνας - Ρωσίας είναι η αίτηση των ΗΠΑ (που διέγνωσαν την αναδυόμενη απειλή) για την ανάληψη του καθεστώτος παρατηρητή το 2005, αίτηση την οποία απέρριψαν από κοινού η Κίνα και η Ρωσία με την αιτιολογία ότι δεν είχαν γεωγραφική εγγύτητα (Μαργαρίτου, 2020: 260).

Και αν στα παραπάνω σχήματα η Κίνα διατηρεί την πρωτοκαθεδρία, υπάρχει και ο ΟΣΣΑ όπου η Ρωσία συνεχίζει να κυριαρχεί. Σε μία απόπειρα να περισώσει το μεγάλο κόστος της ευρασιατικής ολοκλήρωσης και να εμβαθύνει την συνεργασία των κρατών – μελών, η Ρωσία μπορεί να στοχεύσει στην απορρόφηση του ΟΣΣΑ από την ΕΑΕ. Δεδομένης της γεωγραφικής τάυτισης των δύο οργανισμών η διασύνδεσή τους θα προσφέρει στην ΕΑΕ ένα πιο ολοκληρωμένο μοντέλο ανάπτυξης στην αλληλεπίδρασή της με την Κίνα, καθώς θα συνδυάζει τη λειτουργική εμβάθυνση της ΕΑΕ με τη στρατιωτική ασφάλεια και άμυνα που προσφέρει ο ΟΣΣΑ.

Αναφορικά με την προοπτική της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης οι απόψεις συγκλίνουν στην επιθυμητή σχέση με το ΝΑΤΟ. Η χρυσή τομή δεν είναι η αποσύνδεση από το ΝΑΤΟ (το λεγόμενο «decoupling») – που θα άφηνε εύαλωτη την Ευρώπη – αλλά ο επανακαθορισμός των σχέσεων των δύο πλευρών του Ατλαντικού βάσει της αρχής της συμπληρωματικότητας. Η Ε.Ε. χρειάζεται μία υψηλή συμφωνία με όρους στρατηγικής συμπληρωματικότητας που θα αντικαταστήσει την ισχύουσα στρατηγική εξάρτηση. Η ΚΕΠΠΑ δείχνει να στοχεύει προς αυτή την κατεύθυνση με την θέσπιση των ευρωπαϊκών μονάδων ταχείας ανάπτυξης στο πλαίσιο του νέου σχεδίου άμυνας και ασφάλειας της Ε.Ε. ονόματι «Στρατηγική Πυξίδα». Ο Υπάτος Εκπρόσωπος της

Ε.Ε., Ζοζέπ Μπορέλ, διεμήνυσε πως οι δυνάμεις αυτές προβλέπεται να λειτουργούν συμπληρωματικά των νατοϊκών δυνάμεων επιφορτισμένων για την εδαφική άμυνα της Ευρώπης (New Europe Greece, 2022).

Με αυτό τον τρόπο επιτυγχάνεται η εμβάθυνση της συνεργασίας των κρατών μελών στο επίπεδο της άμυνας και ασφάλειας μέσω της επίτευξη μίας στρατιωτικής αυτονομίας της Ε.Ε. διατηρώντας μεν τη διασύνδεση με το ΝΑΤΟ αλλά ξεπερνώντας την πλήρη εξάρτηση από αυτό. Όπως χαρακτηριστικά δήλωσε ο Γάλλος Πρόεδρος, Ε. Μακρόν, κατά την ομιλία του για την ανάληψη της Γαλλικής Προεδρίας, ενώπιον του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου: «Πρέπει να μεταβούμε από μια Ευρώπη συνεργασίας εντός των συνόρων μας σε μια Ευρώπη ισχυρή διεθνώς, πλήρως κυρίαρχη, ελεύθερη να κάνει τις επιλογές της και να ορίζει το πεπρωμένο της» (Council of the EU, 2022).

Συμπεράσματα

Μέσω της σύγκρισης της Ε.Ε. και της ΕΑΕ εξάγονται πολύτιμα συμπεράσματα τόσο για τη φύση των πολιτικών συστημάτων δύο διεθνών οργανισμών όσο και για την εμπλαισίωση τους στις θεωρίες ολοκλήρωσης και στην Υψηλή Στρατηγική σε ευρύτερο πλαίσιο. Σύμφωνα με την τελευταία, οι δύο διεθνείς οργανισμοί οφείλουν τη δημιουργία τους στην Υψηλή Στρατηγική μεγάλων δυνάμεων με στόχο την ενίσχυση της επιρροής τους (Ρωσία – ΕΑΕ) ή την αποφυγή συγκρούσεων μέσω της προώθησης δεσμών συνεργασίας (Γαλλία – Ε.Ε.).

Κάτω από την ομπρέλα της Υψηλής Στρατηγικής σωρεύονται και αναπτύσσονται διαδικασίες ολοκλήρωσης οι οποίες προάγονται μέσω των διεθνών οργανισμών. Τα βήματα της ολοκλήρωσης που πέτυχαν οι δύο υπό εξέταση οργανισμοί ήταν παρόμοια και βασίζονται στη θεωρία του Balassa (1961) και άλλων θεωρητικών οι οποίοι υποστήριξαν ότι για την προώθηση περιφερειακής ολοκλήρωσης πρέπει πρωτίστως να επιτευχθεί η οικονομική ολοκλήρωση. Πιστές στο μοντέλο της συγκεκριμένης θεωρίας, η Ε.Ε. και η ΕΑΕ ακολούθησαν τις απαραίτητες προσεγγίσεις για την εγκαθίδρυση διακρατικής οικονομικής εταιρικής σχέσης. Ολοκληρώνοντας με επιτυχία τρία βασικά στάδια οικονομικής συνεργασίας (δημιουργία ζώνης ελεύθερων συναλλαγών – τελωνειακή ένωση – κοινή αγορά) οι δύο οργανισμοί κατόρθωσαν να πετύχουν την οικονομική ένωση και να προωθήσουν περαιτέρω την ολοκλήρωσή τους. Σημαντική υποσημείωση είναι πως η ΕΑΕ

εκμεταλλεύτηκε την προγενέστερη ‘ευρωπαϊκή εμπειρογνωμοσύνη’ της οικονομικής ολοκλήρωσης και εναρμόνισε σε πολύ συντομότερο χρονικό διάστημα τις πολιτικές της προς αυτή την κατεύθυνση. Επιπλέον, η επίτευξη της ολοκλήρωσης από τα κράτη – μέλη της ΕΑΕ συνιστά απόδειξη πως η ολοκλήρωση μεταξύ κρατών που δεν είναι αμιγώς γαλουχημένα με τις δημοκρατικές αξίες δεν αποτελεί χίμαιρα.

Πέρα από τα βήματα της ολοκλήρωσης, η σύγκριση των δύο πολιτικών συστημάτων αναδεικνύει την ομοιότητά τους αναφορικά με την σύστασή τους και την πολυεπίπεδη δομή διακυβέρνησης ως κατασκευή της φιλελεύθερης θεώρησης. Βάσει αυτής, τα κράτη προωθούν τη συνεργασία τους μέσω της συμμετοχής σε διεθνείς οργανισμούς όπου σχηματίζονται υπερεθνικές δομές επιφορτισμένες με τον έλεγχο και την ορθή λειτουργία των οργανισμών. Στη σύνθεση των δύο υπό εξέταση οργανισμών τον ρόλο του κεντρικού υπερεθνικού οργάνου παίζουν οι δύο Επιτροπές (Ευρασιατική Επιτροπή και Ευρωπαϊκή Επιτροπή) αρμόδιες για την εφαρμογή της εκτελεστικής εξουσίας.

Η διαφοροποίηση των δύο οργανισμών εντοπίζεται στο εσωτερικό του μηχανισμού διακυβέρνησης. Η απουσία κοινοβουλίου και ο έντονος παρεμβατισμός των θεσμικών διακυβερνητικών οργάνων της ΕΑΕ δυσχεραίνουν το έργο της αντίστοιχης Επιτροπής που δυσκολεύεται να βρει τις ισορροπίες για τη διασφάλιση της εύρυθμης λειτουργίας της Ένωσης.

Καταλυτικό ρόλο στην ανισορροπία του ευρασιατικού οικοδομήματος διαδραματίζει και η ισχυρή θέση που κατέχει η Ρωσία εντός του οργανισμού. Η Ρωσία καλύπτει σε πολύ υψηλό ποσοστό το κόστος της ευρασιατικής ολοκλήρωσης (οικονομικά, πολιτικά και στρατιωτικά) και κινεί τα νήματα της ενοποίησης βάσει των εγγύων φιλοδοξιών στο πλαίσιο της – εγκιβωτισμένης στην ευρασιατική περιφερειακή ολοκλήρωση - ρωσικής Υψηλής Στρατηγικής. Ωστόσο, η ανάδειξη της Ρωσίας ως αναθεωρητικής και διατακτικής δύναμης στον ευρασιατικό χώρο θέτει το ευρασιατικό ενωσιακό εγχείρημα επί ξυρού ακμής. Ο ρωσο-ουκρανικός πόλεμος αποτελεί κομβικό σημείο για το μέλλον της ευρασιατικής ολοκλήρωσης και η έκβασή του θα καθορίσει τη θέση της Ρωσίας στους οργανισμούς της ευρασιατικής διαπεριφέρειας.

Και αν η Ε.Ε. και η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση δείχνουν να ευροούν σε σύγκριση με την ευρασιατική περίπτωση, το ευρωπαϊκό οικοδόμημα υστερεί σε όρους

εμπλαισίωσης πολιτικών άμυνας και ασφάλειας καθώς συνεχίζει να στηρίζεται σε νατοϊκές εγγυήσεις. Η ευρωπαϊκή στρατηγική χρήζει επαναπροσδιορισμού σε όρους που θα συνάδουν με τις τρέχουσες εξελίξεις στην παγκόσμια κονίστρα. Με ένα πλήρως λειτουργικό πολιτικό σύστημα και πολυετή εμπειρία σε διαδικασίες ολοκλήρωσης και πολιτικές ήπιας ισχύος, η Ε.Ε. οφείλει να λάβει κρίσιμες αποφάσεις ανάπτυξης σκληρής ισχύος βασιζόμενη στις αρχές της στρατηγικής συμπληρωματικότητας με το ΝΑΤΟ.

Παρά τις προαναφερθείσες διαφορές και ιδιαιτερότητες μεταξύ των δύο διεθνών οργανισμών είναι αξιοσημείωτο το επίτευγμά τους. Αμφότεροι έχουν προσπελάσει σημαντικά ζητήματα όπως μια διεθνή δημοσιονομική κρίση, μια πανδημία και μια επακόλουθη κοινωνικο-οικονομική αναταραχή. Σήμερα καλούνται να διαχειριστούν και να ξεπεράσουν έναν πόλεμο στα μεταξύ τους σύνορα και μία επώδυνη ενεργειακή κρίση. Αν συμπεριληφθούν στην εξίσωση και πολιτικές αναταραχές, οι οποίες επιδεινώνουν την ακρίβεια των μακροπρόθεσμων προβλέψεων, τότε ισχυροποιείται η διαπίστωση πως οι δύο οργανισμοί είναι «ανθεκτικοί σε σφάλματα». Συμπερασματικά, η ανάπτυξη επιτυχημένων πολιτικών ολοκλήρωσης και η υιοθέτηση αποτελεσματικών προτύπων διακυβέρνησης αποτελούν ένα αξιόπιστο πλαίσιο για την προώθηση της διασυννοριακής συνεργασίας.

Εν κατακλείδι, σε μεταγενέστερη έρευνα θα μπορούσε να αξιολογηθεί ο ρόλος των πολιτικών συστημάτων των κρατών – μελών (κυρίως των ισχυρότερων εξ αυτών) και η επιρροή τους στο υπερεθνικό πολιτικό σύστημα των οργανισμών που συνθέτουν. Ακόμη, μετά το τέλος του ρωσο-ουκρανικού πολέμου με τις όποιες περιφερειακές και διεθνείς συνέπειες θα επιφέρει, θα ήταν δόκιμο να ερευνηθεί ο διαμορφωτικός ρόλος της Υψηλής Στρατηγικής στις διαδικασίες ολοκλήρωσης της Ε.Ε. και της ΕΑΕ.

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση

Balassa, B. (1961): '*Towards a theory of economic integration*', Kyklos International Review of Social Sciences, Vol. 14, No. 1, σελ. 1-17.

Collective Security Treaty Organization (2022): '*The CAR CRDF "Rubezh-2022" training in the Republic of Tajikistan has been completed*', 21 October 2022. Διαθέσιμο στο: <https://en.odkb-csto.org/training/rubezh/v-tadzhikistane-zavershilos-uchenie-ksbr-tsar-rubezh-2022/#loaded> [πρόσβαση στις: 24/11/2022]

Council of the EU (2022), '*French President Emmanuel Macron's speech at the European Parliament*', Strasbourg, 19 January 2022. Διαθέσιμο στο: <https://presidence-francaise.consilium.europa.eu/en/news/french-president-emmanuel-macron-s-speech-at-the-european-parliament-strasbourg-19-january-2022/> [πρόσβαση στις: 24/11/2022]

Dunn, T. (2012): '*Neo-Functionalism and the European Union*', E- International Relations, University of Nottingham. Διαθέσιμο στο: <https://www.e-ir.info/2012/11/28/neo-functionalism-and-the-european-union/> [πρόσβαση στις: 20/10/2022]

Duvanova, D. (2022): '*Riots in Kazakhstan | PONARS Eurasia Commentaries*', Central Asia Program. Διαθέσιμο στο: <https://centralasiaprogram.org/current-events-kazakhstan-ponars-eurasia-commentaries> [πρόσβαση στις: 06/12/2022]

Fabbrini, S. (2017): '*The dual executive of the European Union: A comparative federalism's approach*' Paper submitted at EUSA biennial conference, Miami, 4 May 2017.

Mackinder, H.J. (1904): '*The geographical pivot of history*', The Geographical Journal, Vol. 170, No. 4, December 2004, σελ. 298–321.

Margaritou, K. (2021): '*EAEU Policies and Governance – The Future of Eurasian Integration*', IMEMO, DOI: 10.20542/2073-4786-2021-1-23-42. Διαθέσιμο στο: <https://www.imemo.ru/en/publications/periodical/RNSE/archive/2021/i-l/problems-of-post-soviet-integration/eaeu-policies-and-governance-the-future-of-eurasian-integration> [πρόσβαση στις: 06/12/2022]

Saat, J.H. (2005): *'The Collective Security Treaty Organization'*, Conflict Studies Research Center.

Sapir, A. (2011) *'European Integration at the Crossroads: A Review Essay on the 50th Anniversary of Bela Balassa's "Theory of Economic Integration"'*, Journal of Economic Literature, Vol. 49, No. 4, σελ. 1200-1229.

Smith, M. (1997): *'The Commission Made Me Do It: The European Commission as a Strategic Asset in Domestic Politics'*, στο N. Nugent (επιμ.), *At the Heart of the Union: Studies of the European Commission*. Λονδίνο: Macmillan.

The Economist (2019): *'Emmanuel Macron warns Europe: NATO is becoming brain-dead'*, The Economist, 07 November 2019. Διαθέσιμο στο: <https://www.economist.com/europe/2019/11/07/emmanuel-macron-warns-europe-nato-is-becoming-brain-dead> [πρόσβαση στις: 29/11/2022]

Woods, N. (1999): *'Good Governance in International Organizations'*, Global Governance, Vol. 5, No. 1, σελ. 39-61.

Ελληνόγλωσση

Ιατρίδης, Π. (2020): *'Η Ρωσική Εξωτερική Πολιτική στην Ευρασία'*, Μεταπτυχιακή Εργασία, Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Πειραιώς, Πειραιάς, 2020. Διαθέσιμο στο: https://dione.lib.unipi.gr/xmlui/bitstream/handle/unipi/13115/Iatridis_16008.pdf?sequence=1&isAllowed=y [πρόσβαση στις: 20/11/2022]

Κοπά, Μ. (2016): *'Η κοινή πολιτική άμυνας και ασφάλειας: Η ιστορία, οι θεσμοί, οι στρατηγικές'*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα.

Λάβδας, Κ. (2022): *'Ο νέος παγκόσμιος χάρτης, ο πόλεμος και οι BRICS'*, Liberal, 17 Ιουλίου 2022. Διαθέσιμο στο: <https://www.liberal.gr/epikairota/o-neos-pagkosmios-hartis-o-polemos-kai-oi-brics> [πρόσβαση στις: 29/11/2022]

Μαργαρίτου, Κ. (2020): *'Υψηλή Στρατηγική στον Ευρασιατικό Χώρο, Η Ευρασιατική Ένωση της Ρωσίας, η Κίνα, η Ε.Ε. και οι ΗΠΑ σε αλληλεπίδραση. Προς μία νέα παγκόσμια τάξη;'*, Διδακτορική διατριβή, Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Αθήνα.

Μαργαρίτου, Κ. (2015): *‘Η Ευρασιατική Ένωση και η Υψηλή Στρατηγική της Ρωσικής Ομοσπονδίας’*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα.

Παπακυριάκου, Π. (2015): *‘Το φαινόμενο των πρώιμων συμφωνιών / early agreements και οι επιπτώσεις του στην Ενωσιακή νομοθετική διαδικασία’*, Τελική Εργασία Τμήματος Διοίκησης και Οικονομικής Διαχείρισης, Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης, Αθήνα, 2015. Διαθέσιμο στο: https://www.ekdd.gr/ekdda/files/ergasies_esdd/23/034/1863.pdf [πρόσβαση στις: 24/11/2022]

Παπαμιχαήλ, Κ. (2015): *‘Οι πηγές του δικαίου και το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης’*, Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα στο Διεθνές και Ευρωπαϊκό Οικονομικό Δίκαιο (LLM), Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφου, Πάφος, Κύπρος, 2015. Διαθέσιμο στο: <http://hephaestus.nup.ac.cy/bitstream/handle/11728/6914/Papamichail-oi-piges-2015-full%20text.pdf?sequence=2&isAllowed=y> [πρόσβαση στις: 24/11/2022]

Παπασωτηρίου, Χ. (2011): *‘Η Βυζαντινή Υψηλή Στρατηγική’*, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα.

Deutsche Welle (2020): *‘Πρόεδρος μέχρι το 2036 ο Πούτιν;’*, Deutsche Welle, Μικαΐλ Μπουσούεφ, Επιμέλεια: Στέφανος Γεωργακόπουλος, 25 Ιουνίου 2020. Διαθέσιμο στο: <https://www.dw.com/el/%CF%80%CF%81%CF%8C%CE%B5%CE%B4%CF%81%CE%BF%CF%82-%CE%BC%CE%AD%CF%87%CF%81%CE%B9-%CF%84%CE%BF-2036-%CE%BF-%CF%80%CE%BF%CF%8D%CF%84%CE%B9%CE%BD/a-53934850> [πρόσβαση στις: 29/11/2022]

Heywood, A. (2013): *‘Διεθνείς σχέσεις και πολιτική στην παγκόσμια εποχή’*, Εκδόσεις Κριτική ΑΕ, Αθήνα.

Hix, S. (2009): *‘Το πολιτικό σύστημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης’*, Εκδόσεις Μεταίχμιο, Αθήνα.

New Europe Greece (2022): *‘Μπορέλ: ενεργοποιείται η στρατιωτική μονάδα Ταχείας Ανάπτυξης της ΕΕ – δεν πρόκειται για Ευρωστρατό’*, New Europe Greece, 23 Μαρτίου 2022. Διαθέσιμο στο: <https://www.neweurope.gr/%CE%BC%CF%80%CE%BF%CF%81%CE%AD%CE%80%CE%BF%CF%8D%CF%84%CE%B9%CE%BD/a-53934850>

BB-

[%CE%B5%CE%BD%CE%B5%CF%81%CE%B3%CE%BF%CF%80%CE%BF%CE%B9%CE%B5%CE%AF%CF%84%CE%B1%CE%B9-%CE%B7-%CE%B7-%CF%83%CF%84%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%B9%CF%89%CF%84%CE%B9%CE%BA/](#) [πρόσβαση στις: 29/11/2022]

Rosamond, B. (2004): *‘Θεωρίες Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης’*, Εκδόσεις Μεταίχμιο, Αθήνα.

Waltz, K. (2011): *‘Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής’*, Ποιότητα, Αθήνα.

Λοιπές πηγές

Δελτίο για την Ε. Ε., (2021): *‘Κοινή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας’*, Θεματολογικά Δελτία για την Ε.Ε., Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Διαθέσιμο στο: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/el/sheet/159/%CE%BA%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CE%B7-%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%B7-%CE%B1%CF%83%CF%86%CE%B1%CE%BB%CE%B5%CE%B9%CE%B1%CF%82-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%B1%CE%BC%CF%85%CE%BD%CE%B1%CF%82> [πρόσβαση στις: 20/11/2022]

Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ), 2022. Διαθέσιμο στο: https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/institutions-and-bodies-profiles/court-justice-european-union-cjeu_el [πρόσβαση στις: 20/11/2022]

Ευρασιατική Οικονομική Επιτροπή (2022). Διαθέσιμο στο: <http://www.eurasiancommission.org/en/Pages/structure.aspx> [πρόσβαση στις: 20/11/2022]

Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (2022): *‘Οικονομική και Νομισματική Ένωση’*, 2022. Διαθέσιμο στο: <https://www.ecb.europa.eu/ecb/history/emu/html/index.el.html> [πρόσβαση στις: 24/11/2022]

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2022): *‘The European Elections in 1979’*, Liaison Office in the United Kingdom. Διαθέσιμο στο:

https://www.europarl.europa.eu/unitedkingdom/en/eucitizenscorner/european_elections/previous_election_results/7-june-1979.html [πρόσβαση στις: 24/11/2022]

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2021), *‘Κοινή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας’*, Θεματολογικά δελτία για την Ευρωπαϊκή Ένωση. Διαθέσιμο στο: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/el/sheet/159/common-security-and-defence-policy> [πρόσβαση στις: 24/11/2022]

Καταστατικός Χάρτης του Οργανισμού της Συνθήκης Συλλογικής Ασφάλειας, Κισινάου, 7 Οκτωβρίου 2002. Διαθέσιμο στο: <http://www.odkb.gov.ru/b/azg.htm> [πρόσβαση στις: 24/11/2022]

Συνθήκη για την Ευρασιατική Οικονομική Ένωση (ΣΕΑΟΕ), 2014. Διαθέσιμο στο: https://www.wto.org/english/thewto_e/acc_e/kaz_e/wtacckaz85_leg_1.pdf [πρόσβαση στις: 20/11/2022]

Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΣΕΕ), 1992. Διαθέσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=celex%3A11992M%2FTXT> [πρόσβαση στις: 20/11/2022]

Συνθήκη για την Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ), 2007. Διαθέσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX%3A12012E%2FTXT> [πρόσβαση στις: 20/11/2022]

Συνθήκη Συλλογικής Ασφάλειας, Τασκένδη, 15 Μαΐου 1992. Διαθέσιμο στο: <http://www.odkb.gov.ru/b/azb.htm> [πρόσβαση στις: 24/11/2022]

EUR-lex (2021): *‘Η υπεροχή του ευρωπαϊκού δικαίου’*, Summaries of EU Legislation, 2021. Διαθέσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/EL/legal-content/summary/precedence-of-european-law.html> [πρόσβαση στις: 20/11/2022]

Eurostat (2015): *‘Ευρωπαϊκή Ζώνη Ελεύθερων Συναλλαγών (ΕΖΕΣ)’*, 2015. Διαθέσιμο στο: [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:European_Free_Trade_Association_\(EFTA\)/el](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:European_Free_Trade_Association_(EFTA)/el) [πρόσβαση στις: 20/11/2022]

Legal Information Institute (2022): ‘*Separation of Powers*’, Law Cornell. Διαθέσιμο στο: https://www.law.cornell.edu/wex/separation_of_powers_0 [πρόσβαση στις: 20/10/2022]

Πίνακας 1 (2019), Margarete Klein, ‘*Russia’s Military Policy in the Post-Soviet Space*’, Stiftung Wissenschaft und Politik, Berlin, 2019. Διαθέσιμο στο: https://www.swp-berlin.org/en/publication/russias-military-policy-in-the-post-soviet-space/#_Ref515000125 [Ανακτήθηκε: 24/11/2022]

Σχήμα 1, Εμπνευσμένο από Hix, S. (2009): ‘*Το πολιτικό σύστημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*’, Εκδόσεις Μεταίχμιο, Αθήνα, σελ. 8.